

[illegible]

АНОТАЦІЯ

Скиба Р. Л. Організація управління витратами з метою підвищення конкурентоспроможності підприємства. – Рукопис.

Дослідження на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» за спеціальністю 051 Економіка, освітня програма «Економіка» – Західноукраїнський національний університет. Вінницький навчально-науковий інститут економіки – Вінниця, 2024.

У роботі розкрито сутність та класифікацію витрат на виробництво продукції підприємства. Окремо досліджено організацію управління витратами в процесі виробництва на підприємстві.

Проаналізовано організацію управління витратами на підприємстві. Розроблено практичні пропозиції щодо удосконалення організації управління витратами з метою підвищення конкурентоспроможності.

ANNOTATION

Skyba R. L. Organization of cost management in order to increase the competitiveness of the enterprise. – Manuscript.

Research for the degree of higher education "Master" in the specialty 051 Economics, educational program "Economics" – West Ukrainian National University. Vinnytsia Educational and Scientific Institute of Economics – Vinnytsia, 2024.

The work reveals the essence and classification of costs for the production of enterprise products. The organization of cost management in the production process at the enterprise is separately studied.

The organization of cost management at the enterprise is analyzed. Practical proposals are developed for improving the organization of cost management in order to increase competitiveness.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА	7
1.1. Поняття та класифікація витрат на виробництво продукції підприємства	7
1.2. Організація управління витратами в процесі виробництва на підприємстві	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ «КАЛИНІВСЬКИЙ МАШИНОБУДІВНИЙ ЗАВОД»	23
2.1. Аналіз фінансових та техніко-економічних показників діяльності підприємства	23
2.2. Аналіз організації управління витратами на підприємстві	29
2.3. Заходи, щодо планування зниження витрат виробництва на підприємстві	34
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	39
3.1. Вдосконалення оптимізації витрат виробництва на підприємстві	39
3.2. Шляхи покращення управління формування витрат виробництва	49
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах сучасного розвитку Україна стикається з потребою створення напрямів глибокої модернізації та впровадження інноваційних технологій у машинобудуванні для забезпечення його конкурентоспроможності в умовах жорсткої конкуренції та обмежених фінансових ресурсів.

Матеріаломісткість машинобудівної галузі як на національному, так і на світовому рівні зазвичай визначається співвідношенням витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) і вкладень у інтелектуальний капітал до обсягів реалізованої продукції. Специфіка діяльності підприємств, які характеризуються високою матеріаломісткістю, полягає у значній залежності витратних процесів. Ці підприємства функціонують за циклічним принципом: витрати на НДДКР безпосередньо залежать від обсягів збуту, а обсяги реалізації — від якості матеріаломісткої продукції. Це визначає важливість детального вивчення особливостей управління стратегічними витратами в таких підприємствах і підкреслює необхідність розроблення науково обґрунтованих підходів до організаційно-економічного забезпечення цього процесу управління.

Розробкою питань методики регулювання й управління витратами в промисловості присвячено роботи видатних українських і зарубіжних учених-економістів, як С. Балицького, В. Гейця, Я. Базилюка, П. Друкера, О. Кузьміна, Б. Мізюка, П. Кузьмука, С. Мочерного, М. Ротера, М. Портера, Р. Джонсона та ін. Проблеми управління витратами досліджували: Є. Балицький, Д. Атаманов, Г. Бурмістров, Д. Нортон, З. Гуцайлюк, Р. Каплан, І. Кузьо, Е. Мокеєва, І. Півоварчук, В. Савчук, та ін.

Отже незважаючи на всю множину наукових праць, у фаховій літературі й на практиці досі немає ґрунтовних розробок щодо формування систем вдосконалення конкурентоспроможності продукції та підприємства шляхом модернізації управління витратами виробництва. Саме це зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи, щодо її актуальності.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад та вироблення на їх основі практичних положень і пропозицій щодо формування й реалізації процесу підвищення конкурентоспроможності машинобудівного підприємства шляхом модернізації управління витратами виробництва в сучасних умовах ринку.

Для досягнення даної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- узагальнення теоретичних основ управління з метою уточнення процесу управління витратами та визначення його суті та змісту;
- визначення сутності й особливостей діяльності наукомістких підприємств машинобудівної галузі та їх процесів управління витратами на основі аналізу вітчизняного і міжнародного досвіду;
- виявлення ключових проблем, що виникають у процесі управління витратами;
- розробка схеми планування витрат із розподілом за центрами відповідальності, яка враховує основні фактори конкурентоспроможності;
- створення моделі управління витратами для наукомістких підприємств, що сприятиме ухваленню обґрунтованих рішень у процесі стратегічного управління витратами;
- надання рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності продукції шляхом вдосконалення планування та управління витратами машинобудівних підприємств в умовах нестабільності.

Об'єктом дослідження є процес підвищення конкурентоспроможності промислового підприємства на основі модернізації управління витратами виробництва.

Предмет дослідження – є теоретико-методологічні аспекти вдосконалення управління витратами з метою підвищення конкурентоспроможності наукомістких підприємств машинобудування.

Методи дослідження. Методологічну і теоретичну основу дослідження складають фундаментальні і прикладні наукові праці українських та зарубіжних учених, присвячені дослідженню і розробці проблеми планування, управлінню і

зниженню витрат в процесі формування й удосконаленню протівитратного механізму ринкового типу, а також методичні і нормативні матеріали практичного характеру.

Наукова новизна дослідження полягає в конкретизації економічної сутності поняття «витрат», поглибленні підходів до типології витрат, а також у систематизації теоретичних положень щодо організаційного та методичного забезпечення управління витратами промислового підприємства.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 59 сторінок основного тексту, 1 рисунок, 2 таблиці, список використаних джерел – 46 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Поняття та класифікація витрат на виробництво продукції підприємства

Витрати виникають у процесі залучення та використання ресурсів для досягнення визначених цілей в можуть мати різні напрями, але в економічній літературі та на практиці часто зустрічається плутанина в термінології. Зокрема, багато авторів не розрізняють поняття «витрати» і «грошові виплати».

Досить поширеним є визначення грошових виплат як реальних або очікуваних витрат фінансових ресурсів підприємства. Грошові виплати охоплюють операції з переміщення фінансових засобів, які можна віднести до активів, якщо вони в перспективі здатні приносити дохід, або до пасивів, якщо це призведе до зменшення нерозподіленого прибутку за звітний період. Витрати ж відображають у грошовому виразі кількість ресурсів, які були використані для досягнення певних цілей, і згодом трансформуються у собівартість продукції, робіт чи послуг.

Для розмежування між грошовими виплатами поточного періоду та пов'язаними з ними витратами звертають увагу на такі аспекти:

- витрати, які відносяться до поточного року, є грошовими виплатами підприємства в межах цього року;
- витрати, здійснені до початку поточного року, можуть стати грошовими виплатами цього року і відображаються як активи на його початок;
- витрати, що виникають у поточному році, можуть перетворитися на грошові виплати в майбутніх періодах, залишаючись активами на кінець поточного року.

Це дозволяє чітко відокремити витрати в межах одного періоду від тих, що мають вплив на фінансові результати в майбутньому [10, 56].

Загалом, витрати на виробництво та реалізацію продукції представляють собою вартісну оцінку ресурсів, що використовуються у процесі створення продукції. Це включає природні ресурси, сировину, паливо, енергію, матеріали, основні фонди, трудові ресурси та інші витрати, необхідні для виробництва й реалізації.

Собівартість продукції – це грошова оцінка всіх витрат, пов'язаних із виробництвом товарів або наданням послуг. Вона включає витрати на засоби виробництва, оплату праці та соціальні заходи. Тобто, собівартість є сумою витрат, необхідних для створення продукції, виражених у грошовому еквіваленті.

Крім того, поряд з концепцією вартості використовують інший термін – витрати виробництва – це «форма грошових витрат на підготовку, виробництво і маркетинг. Відображають рівень витрат виробництва, вартості всебічно характеризують ступінь використання всіх ресурсів підприємства, і, отже, рівень техніки, технології та організації виробництва. Що може бути краще здійснює діяльність (інтенсивне використання ресурсів, успішно поліпшення техніки, технології та організації виробництва), тим нижча собівартість продукції. Таким чином, вартість є одним з важливих показників ефективності виробництва» [30].

Отже, собівартість є ключовим узагальнюючим показником, що відображає ефективність діяльності підприємства, оскільки в ній відображаються всі аспекти його виробничо-господарської діяльності. Вона є базовим компонентом для формування ціни товару і визначає нижню межу, яка дозволяє виробнику забезпечити процес відтворення виробництва.

До складу виробничої собівартості продукції входять витрати, які можна безпосередньо віднести до конкретного об'єкта витрат. Сюди належать прямі матеріальні витрати та прямі витрати на оплату праці. Інші прямі витрати охоплюють витрати, що виникають у процесі виробництва і можуть бути прямо пов'язані з певними виробничими об'єктами. Наприклад, це соціальні внески, плата за оренду земельних ділянок, амортизація основних засобів тощо.

Загальновиробничі витрати охоплюють витрати, пов'язані з організацією та управлінням виробничим процесом. До них відносяться заробітна плата

управлінського персоналу, зайнятого у виробничих підрозділах, амортизація обладнання та нематеріальних активів, що використовуються для загальних виробничих потреб, витрати на впровадження нових технологій та удосконалення організації виробництва. Крім того, сюди включаються витрати на утримання виробничих приміщень, зокрема на забезпечення їх опаленням, освітленням та водопостачанням. Окрему категорію загальновиробничих витрат становлять витрати на обслуговування виробничого процесу, заходи з техніки безпеки, охорони праці та захисту довкілля.

Таким чином, собівартість включає сукупність усіх витрат, необхідних для створення продукції, і забезпечує аналітичну основу для ухвалення рішень у сфері управління та планування діяльності підприємства.

В економічному аналізі зазвичай виділяють два основних типи витрат: загальні витрати та витрати на одиницю продукції.

Загальні витрати – це сумарна величина витрат, яка охоплює весь обсяг продукції, виробленої за певний період. Вони залежать від тривалості виробничого циклу та обсягу виробництва. Ці витрати включають всі необхідні ресурси для безперервної роботи підприємства, такі як сировина, трудові ресурси, енергія, амортизація основних засобів тощо.

Витрати на одиницю продукції — це витрати, що припадають на одну одиницю продукції. Вони розраховуються шляхом ділення загальних витрат на кількість виготовлених одиниць товару. Цей показник дозволяє оцінити ефективність виробництва на рівні окремих одиниць продукції та є важливим елементом для визначення цінової політики підприємства.

Таке поділення витрат дає змогу більш точно керувати виробничими процесами, аналізувати, як зміни в обсязі виробництва впливають на використання ресурсів, а також ухвалювати обґрунтовані рішення щодо оптимізації витрат.

Існує низка підходів до класифікації витрат, проте, переважна їх більшість мають спільну основу та відрізняються тільки певними класифікаційними ознаками. Покропивний С. Ф. подає класифікацію «на основі трьох основних

ознак: ступінь однорідності, зв'язок з обсягом виробництва, спосіб обчислення на одиницю продукції». Ця класифікація зображена на рисунку 1.1 [25].

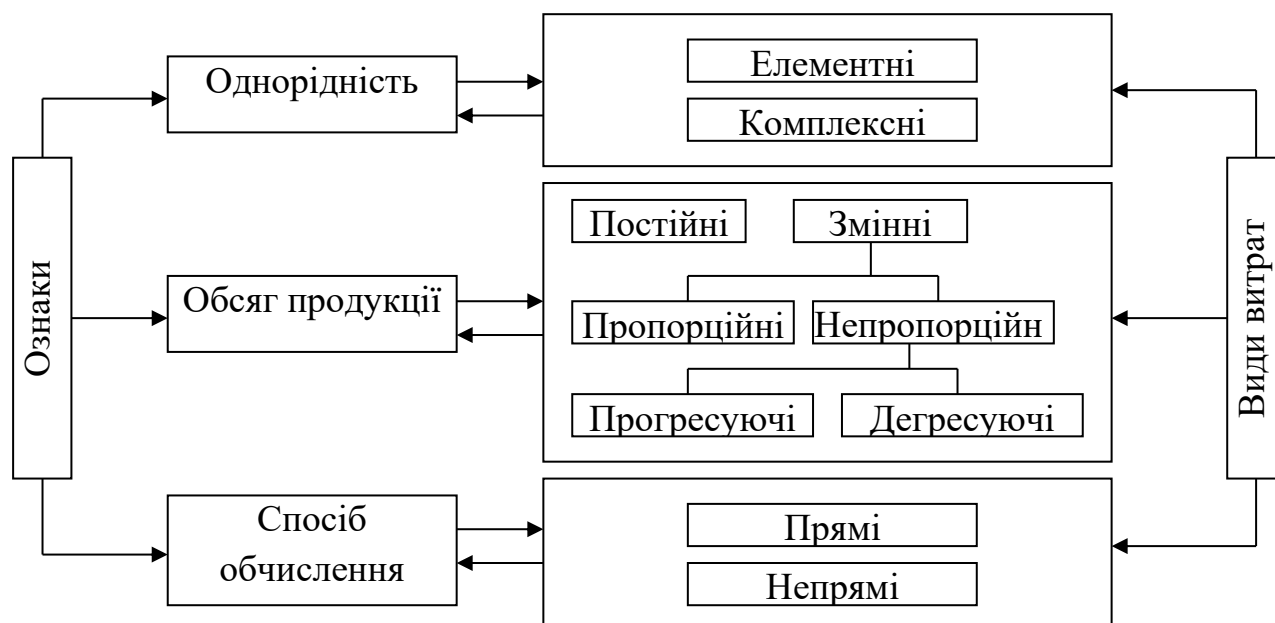

Рис. 1.1 Класифікація витрат підприємства за окремими ознаками [25].

Елементні витрати формують основу для розрахунків у системі обліку витрат і планування фінансових ресурсів, є однорідними за своїм складом і мають чіткий економічний зміст. Вони. Комплексні витрати, на відміну від елементних, мають різнорідний склад і включають кілька видів елементних витрат. Вони групуються відповідно до їх економічного призначення в процесі калькулювання собівартості та організації внутрішнього економічного управління.

Витрати також поділяються на прямі та непрямі. Зокрема, прямі витрати пов'язані із виробництвом конкретного виду продукції і можуть бути безпосередньо розподілені на одиницю продукції. До таких витрат належать, наприклад, витрати на основні матеріали чи заробітну плату працівників, що безпосередньо залучені до виробництва.

Непрямі витрати неможливо прямо віднести до окремих виробів, оскільки вони пов'язані з виробничим процесом загалом. Це витрати на утримання та експлуатацію виробничих приміщень, заробітну плату управлінського персоналу, амортизацію обладнання тощо.

Ця класифікація витрат дозволяє ефективніше планувати виробничу діяльність, оцінювати рентабельність різних видів продукції, а також

оптимізувати управління витратами для підвищення загальної ефективності підприємства.

Дуже часто витрати розподіляють на «поточні (пов'язані з вирішенням тактичних завдань) та довгострокові (інвестиційні, пов'язані з вирішенням стратегічних завдань). Також витрати розбиваються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні є грошовими платежами постачальникам ресурсів, а внутрішні мають неявний, імпліцитний характер і відбивають використання у виробництві ресурсів, які належать власникам підприємства» [17, 24].

Поточні витрати класифікують за такими ознаками [5, 63]:

1. За економічними елементами:

1.1. Матеріальні витрати

Ці витрати включають вартість різних видів матеріальних ресурсів, необхідних для виробничого процесу, а саме:

- сировина та основні матеріали, що формують основу кінцевої продукції;
- купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби, які використовуються для виробництва;
- паливо та енергія, що споживаються у виробничому процесі;
- будівельні матеріали, потрібні для підтримки та реконструкції виробничих приміщень;
- запасні частини, що необхідні для ремонту та технічного обслуговування обладнання;
- тара та пакувальні матеріали, які використовуються для зберігання та транспортування продукції;
- допоміжні матеріали, що забезпечують основні та допоміжні виробничі процеси.

2. Витрати на оплату праці

До цієї групи витрат належать:

- заробітна плата за окладами і тарифами — основна заробітна плата працівників, що визначається згідно з умовами трудового договору;
- премії та заохочення, які виплачуються працівникам за виконання або перевиконання виробничих показників, підвищення продуктивності праці тощо;
- компенсаційні виплати, які включають доплати за шкідливі умови праці,

понаднормову роботу, роботу у святкові та вихідні дні;

- оплата відпусток, що здійснюється працівникам згідно з чинним законодавством.

3. Відрахування на соціальні заходи

Ці витрати включають обов'язкові відрахування до соціальних фондів:

- відрахування на пенсійне забезпечення, які здійснюються для формування пенсійних накопичень працівників;

- відрахування на соціальне страхування, що покривають витрати на медичне обслуговування та інші соціальні пільги;

- страхові внески на випадок безробіття, які забезпечують підтримку працівників у разі втрати роботи.

4. Амортизація

До амортизаційних витрат належать:

- амортизаційні відрахування на відновлення основних засобів, що забезпечують поступове відновлення вартості обладнання, будівель, машин тощо;

- амортизація нематеріальних активів, таких як патенти, ліцензії, торгові марки, програмне забезпечення, що використовується у виробничій діяльності.

Ці витрати забезпечують комплексне покриття всіх необхідних ресурсів для підтримки та розвитку виробничої діяльності підприємства. Вони є основою для аналізу собівартості продукції та ухвалення рішень щодо підвищення ефективності управління витратами.

1.5. Інші витрати.

Відзначають, що «визначення витрат виробництва провадиться на підставі кошторисів виробництва продукції. Такі кошториси мають певну структуру та логіку побудови. Основними елементами кошторису є: матеріальні витрати, заробітна плата, відрахування на соціальні потреби, амортизація основних фондів і нематеріальних ресурсів, витрати на виробництво, собівартість валової продукції, виробнича собівартість товарної продукції, позавиробничі витрати, повна собівартість товарної продукції» [10].

Крім того існує «укрупнена класифікація витрат підприємства:

1. За видом виробництва – основне і допоміжне.

2. За видом продукції – окремий виріб, група однорідних виробів,

замовлення, переділ, роботи, послуги.

3. За видом витрат – статті калькуляції (для калькулювання собівартості продукції і організації аналітичного обліку) і елементи затрат (для складання проектного кошторису витрат і звіту по витратам на виробництво).

4. За місцем виникнення витрат – дільниця, цех, виробництво, госпрозрахункова бригада» [15, 15].

Для ефективного застосування в управлінні процесом формування витрат важливо виділити та проаналізувати їх класифікацію, враховуючи поділ за статтями калькуляції та елементами витрат. Такий підхід дає змогу систематизувати інформацію про витрати, що полегшує прийняття управлінських рішень та забезпечує точність у визначенні собівартості продукції.

Отримання доходу підприємством дійсно безпосередньо пов'язане з витратами на різні активи, такі як грошові кошти, запаси, обладнання, сировина та інші ресурси, необхідні для ведення його діяльності. Управління витратами є одним із найважливіших аспектів для забезпечення ефективного функціонування підприємства та досягнення максимального доходу. Для ефективного управління витратами та досягнення оптимальних результатів необхідно мати точну і своєчасну інформацію про всі витрати, що несе підприємство. Приймати обґрунтовані рішення щодо ціноутворення – точні дані про витрати допомагають визначити мінімальну ціну на продукцію або послугу, що дозволяє підприємству зберігати конкурентоспроможність та досягати бажаного рівня прибутку.

Ключовим аспектом є постійний моніторинг і аналіз витрат, що дозволяє оперативно виявляти можливості для скорочення витрат і підвищення ефективності. Це включає в себе як контроль за поточними витратами, так і стратегічне планування для забезпечення зростання та розвитку підприємства в довгостроковій перспективі.

Дохід є результатом процесу виробництва та реалізації продукції, на виготовлення якої були понесені певні витрати. Це підкреслює, що доходи не можуть виникнути без відповідних витрат. Витрати, у свою чергу, формують основу для оцінки прибутковості підприємства і його фінансового стану. Склад витрат може варіюватися в залежності від цілей обліку. Наприклад, для фінансової звітності витрати можуть класифікуватися за такими критеріями, як:

Завдяки детальному аналізу витрат, керівництво може приймати більш ефективні рішення щодо ціноутворення, контролю витрат і стратегічного планування.

Інформація про витрати є основою для бюджетування та фінансового планування, що дозволяє підприємству оптимізувати використання ресурсів.

Для досягнення прибутковості та стійкого розвитку підприємства, керівництво повинно ретельно аналізувати витрати та їхній вплив на формування доходів. Раціональне управління витратами дозволяє підприємству залишатися конкурентоспроможним на ринку і забезпечує можливості для подальшого зростання та розвитку.

Необхідність чіткої класифікації витрат виробництва зумовлена характером і призначенням затрат. Крім того, це дозволить підприємству оцінювати, аналізувати, управляти і контролювати зниженням виробничої собівартості, а отже, і підвищенням ефективності своєї діяльності.

1.2. Організація управління витратами в процесі виробництва на підприємстві

Управління витратами в процесі виробництва є важливою складовою загальної системи менеджменту підприємства. Його метою є забезпечення ефективного використання ресурсів, оптимізація витрат та підвищення конкурентоспроможності продукції.

Управління витратами – це «процес цілеспрямованого формування витрат щодо їхніх видів, місць та носіїв за постійного контролю рівня витрат і стимулювання їхнього зниження. Воно є важливою функцією економічного механізму будь-якого підприємства» [39].

Система управління витратами є важливою складовою ефективного функціонування підприємства та включає в себе як функціональні, так і організаційні аспекти. Ця система дозволяє здійснювати комплексний підхід до управління витратами, що, в свою чергу, сприяє підвищенню економічної ефективності та конкурентоспроможності підприємства. Вона охоплює кілька організаційних підсистем, які виконують різні функції.

Система пошуку і виявлення чинників економії ресурсів дозволяє

ідентифікувати можливості для зменшення витрат та раціонального використання ресурсів. Вона передбачає аналіз виробничих процесів, вивчення нових технологій, оптимізацію постачань та управління запасами.

Системи нормування витрат ресурсів відповідає за встановлення стандартів витрат для різних видів продукції та послуг. Нормування витрат допомагає визначити базові значення для аналізу відхилень і контролю за виконанням запланованих витрат.

Планування витрат за їхніми видами спрямована на розробку планів витрат на основі прогнозів обсягу виробництва та продажу. Воно є критично важливим для забезпечення фінансової стабільності та контролю за ресурсами.

Облік витрат включає систематизацію і реєстрацію всіх витрат підприємства, а аналіз витрат дозволяє оцінити ефективність використання ресурсів, виявити наднормативні витрати та здійснити корекцію управлінських рішень.

Стимулювання економії ресурсів і зниження витрат реалізує програми заохочення для співробітників, які допомагають у зниженні витрат та економії ресурсів. Вона може включати в себе різні види преміювання та мотивації, які підвищують зацікавленість працівників у досягненні економічних цілей підприємства.

Кожна з цих підсистем функціонує під керівництвом відповідних структурних одиниць підприємства. Залежно від розміру та організаційної структури, цими підрозділами можуть бути:

Загалом, система управління витратами є комплексною структурою, яка інтегрує різноманітні аспекти управлінської діяльності. Її ефективність безпосередньо впливає на фінансовий стан підприємства, забезпечуючи не тільки контроль за витратами, але й можливості для їх оптимізації та економії ресурсів. Це дозволяє підприємствам досягати кращих фінансових результатів і зберігати конкурентоспроможність на ринку.

Залежно від об'єкта управління обліком на підприємстві та типу технологій, які використовуються на підприємствах розрізняють позамовний, попередільний та попроцесний метод управління витратами підприємства.

У сучасних умовах господарювання важливим аспектом діяльності підприємств є адаптація до змінюваних вимог ринку, що, зокрема, проявляється у

розширенні сфери позамовного методу. Цей підхід орієнтований на задоволення індивідуальних потреб споживача, що стає ключовим фактором у забезпеченні конкурентоспроможності компаній.

Розширення сфери позамовного методу є головною умовою для ефективного функціонування підприємств у сучасних ринкових умовах. Орієнтація на індивідуальні потреби споживачів не лише підвищує рівень їх задоволеності, а й зміцнює конкурентні позиції компаній, дозволяючи їм ефективно конкурувати на ринку. У цьому контексті важливим є постійне вдосконалення процесів управління витратами та інтеграція інноваційних технологій, що сприятимуть успішному впровадженню позамовного підходу.

Позамовний метод обліку витрат підприємства використовується в таких виробничих процесах, де продукція створюється за індивідуальними замовленнями, або в умовах допоміжного виробництва, наприклад, під час виготовлення спеціальних інструментів чи проведення ремонтних робіт. Його особливість полягає в тому, що витрати групуються та враховуються безпосередньо за окремими замовленнями, що дозволяє точно визначити собівартість кожного з них.

Сутність даного методу полягає в тому, «що усі прямі витрати враховуються в розрізі встановлених статей калькуляції за окремими виробничими замовленнями. Інші витрати враховуються по місцях їхнього виникнення і включаються в собівартість окремих замовлень відповідно до встановленої ставки розподілу» [5, 60].

Основними недоліками позамовного методу можна вважати [8, 190]:

- 1) визначення фактичної собівартості після виконання замовлення;
- 2) умовність оцінки часткового випуску;
- 3) неминучі помилки в обліку матеріальних та трудових замовлень, що пояснюється значним потоком документів.

Попередільний метод є актуальним для виробничих процесів, які чітко поділяються на окремі етапи або переділи і полягає в тому, що собівартість продукції обчислюється на кожній фазі технологічного процесу окремо. Виробничі витрати при цьому узагальнюються за певною номенклатурою статей витрат, прив'язаних до конкретних переділів чи стадій виготовлення продукції.

Прямі витрати безпосередньо відносяться до окремих видів продукції, тоді як загальновиробничі витрати збираються протягом місяця й розподіляються пропорційно за вибраною базою лише наприкінці звітної періоду.

Оскільки технологічний процес поділений на переділи, собівартість визначається поетапно, що дозволяє відстежувати витрати на кожному окремому етапі виробництва. Це є важливим для підприємств із складними та багатofазними технологіями.

Витрати групуються за фазами, стадіями або переділами, що забезпечує точність обліку та калькуляції собівартості. Прямі витрати безпосередньо відносяться до виробів, тоді як непрямі витрати розподіляються за певними базами наприкінці місяця, що оптимізує процес обліку.

Простий метод застосовується у виробництвах із нескладними технологічними процесами. Він відзначається простотою розрахунку собівартості, оскільки всі витрати повністю відносяться на готову продукцію без необхідності розподілу між випуском і незавершеним виробництвом. Цей метод зручний для масового виробництва.

Вибір методу обліку та калькуляції витрат залежить від характеру технологічного процесу, складності виробництва та потреб підприємства у деталізації витрат. Попередільний метод ефективний для складних багатостадійних виробництв, тоді як простий метод підходить для масового виробництва з однорідною продукцією. Інтеграція правильного методу управління витратами сприяє покращенню фінансової звітності та стратегічного планування на підприємстві.

Вибір методу розрахунку собівартості є критичним етапом у системі управління витратами на підприємстві. Залежно від структури виробництва та специфіки виготовлення продукції, підприємства можуть використовувати різні підходи, кожен з яких має свої особливості та застосування.

Метод прямого розрахунку є простим і ефективним у тих структурних підрозділах (або центрах витрат), які займаються виготовленням одного виду продукції. Цей метод дозволяє отримати чітку та зрозумілу картину витрат на одиницю продукції, оскільки немає потреби в розподілі витрат між різними виробами.

Особливостями методу є простота розрахунків робить цей метод зручним у застосуванні, особливо у виробництвах з однорідною продукцією. Усі витрати вважаються прямими, що спрощує процес калькуляції собівартості.

Метод не підходить для виробництв, що мають багатомономенклатурну продукцію або значну кількість непрямих витрат.

Аналітико-розрахунковий метод є ефективним для багатомономенклатурних виробництв, де виготовляється кілька видів продукції. Основною проблемою в цьому випадку є розподіл витрат між різними виробами.

Розподіл витрат на прямі та непрямі залежить від особливостей організації виробничого процесу, а також від використовуваних технік і технологій. У виробництвах з одним видом продукції зазвичай існують лише прямі витрати. У багатомономенклатурних виробництвах частина витрат є прямими, а інша — непрямыми. У випадку комплексних виробництв, коли з однієї сировини отримують кілька видів продукції, витрати часто бувають комплексними, тобто їх неможливо точно віднести до конкретного виробу.

Вибір методу калькуляції залежить від структури виробництва, типу продукції та рівня деталізації обліку витрат, необхідного для ефективного управління підприємством. Різноманітність методів розрахунку собівартості дозволяє оптимізувати витрати, підвищити точність фінансового аналізу та покращити прийняття управлінських рішень.

Розрахунок собівартості зазвичай ведеться поетапно. Перш за все, визначають виробничу собівартість усієї зробленої продукції. Далі всі виробничі витрати розподіляються на кількість виготовлених виробів, що дозволяє визначити собівартість одиниці продукції. Цей процес особливо важливий для забезпечення точності фінансового обліку та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Розробка та впровадження ефективних рішень щодо економії ресурсів та зниження витрат є основою раціонального управління підприємством. Економія та ефективне використання ресурсів, включаючи матеріали, енергію та робочу силу, повинні бути пріоритетом для кожного працівника підприємства, особливо для керівників і спеціалістів.

Організаційно-технічні умови виробництва впливають на встановлення норм

витрат ресурсів. Ці норми відображають максимально допустимі витрати на певні ресурси і є важливими для забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

В процесі управління витратами також використовуються граничні (допустимі) значення загальних витрат, які закріплюються у кошторисах. Аналіз фактичних витрат у порівнянні з плановими або нормативними є важливим інструментом для оцінки ефективності використання ресурсів підприємством. Такий аналіз дозволяє виявити не тільки, наскільки підрозділи ефективно виконують свої функції, але й з'ясувати причини відхилень фактичних витрат від планових. Це дає змогу вчасно реагувати на негативні тенденції, вживати відповідних заходів для усунення виявлених проблем і стимулювати працівників до раціонального використання ресурсів.

Ефективне управління витратами на підприємстві базується на розподілі витрат за місцями їхнього формування та визначенні центрів відповідальності. Цей підхід дозволяє краще контролювати витрати, що виникають у різних частинах підприємства, і забезпечує точніше управління ресурсами.

Управління витратами на підприємстві можна визначити як «систему обробки та підготовки необхідної інформації, яке базується на таких основних принципах:

1. Принцип системного підходу до ведення системи управління витратами.
2. Принцип орієнтації на задоволення виключно власних інформаційних потреб підприємства при управлінні його діяльністю.
3. Принцип самостійності.
4. Принцип пріоритетності стратегічних цілей перед поточними завданнями.
5. Принцип безперервності.
6. Принцип єдності та універсальності інформаційної бази системи управління витратами.
7. Принцип наскрізної уніфікованості.
8. Принцип бюджетного (кошторисного) методу управління витратами.
9. Принцип взаємодії .
11. Принцип масовості.
12. Принцип періодичності.
13. Принцип економічної обґрунтованості та достовірності.

14. Принцип мінімальної трудомісткості» [10, 82].

Сьогодні питання ефективного управління витратами підприємства вимагають теоретичного осмислення і нетрадиційних підходів та рішень, які приймаються на базі інформаційного забезпечення, яке б задовольняло потреби всіх рівнів управління підприємством. Інформаційне забезпечення підприємств здійснює система бухгалтерського обліку.

Разом з тим, лише «поєднання різноманітної інформації, в тому числі і такої, яку забезпечує бухгалтерський облік, дає можливість продукувати виважені, всесторонньо обґрунтовані управлінські рішення, які б унеможливлювали, або хоча б суттєво зменшували результати промахів. Але сама інформація фіксує результати діяльності зі скрупульозною точністю – до копійки. Глибоке аналітичне осмислення цієї інформації є запорукою не тільки об'єктивної оцінки зробленого, але реального прогнозування на перспективу. Тому актуальність принципу поглиблення інформативності бухгалтерського обліку, посилення його оперативності є неперехідною, вона виникла давно, але не вирішена до цього часу, хоча заради справедливості треба зазначити, що цей принцип постійно був головним як у науці так і на практиці» [5, 45].

Спроектувати систему документообігу означає навантажити параметри, враховані в потрібних документах, встановити регламент створення і проходження цих документів, терміни їх здачі, форми документів, а також визначити коло осіб, які відповідальні за заповнення або прийняття рішення по цих документах. Разом з тим, підприємство має право самостійно вибирати форми та методи документації для управління витратами. Для впровадження методики управління витратами важливо створити «Регламент облікового документообігу», що визначатиме, хто, як і коли звітує, куди подаються документи та що вони повинні містити. Однак важливо зазначити, що проектування і запуск системи документообігу не можуть передувати розробці самої методики обліку витрат.

Стратегічні цілі підприємства мають особливе значення, оскільки вони відображають прагнення компанії зайняти сильну конкурентну позицію на ринку. Ці цілі є пріоритетними для підприємства, проте в певних ситуаціях виникає необхідність тимчасово зосередитися на вирішенні короткострокових завдань, таких як покращення фінансових показників чи реалізація інвестиційних проектів.

Такі дії спрямовані на зміцнення бізнесу та підвищення його конкурентоспроможності, що закладає основу для довготривалого успіху.

Як стверджують науковці, «розходження між стратегічними цілями і поточними завданнями визначені наступні завдання:

- зіставлення існуючого стану з бажаним – функція аналізу;
- вироблення функціональних вимог до дій-інструмент керівництва;
- визначення критеріїв оцінки інформації і вибору альтернатив – прийняття рішень;
- забезпечення безконфліктного співіснування осіб, що приймають рішення;
- інструмент координації;
- створення передумов для наступного контролю – інструмент контролю» [18, 79].

Головна відмінність між поточними завданнями та стратегічними цілями – це те, що останні дають змогу передбачити загальний образ системи управління витратами підприємства, а поточні завдання лише уточняють загальний обсяг витрат підприємства.

Слід звернути увагу на це поняття, як достовірність даних. Тільки якщо там дійсно правильна і достовірна інформація ми можемо надати ефективні витрати на систему управління. Достовірності та повноти цих даних визначити, наскільки вигідно тій чи іншій діяльності у певних економічних умовах, або ефективного операційної системи процесу виробничого підприємства, які можуть і повинні змінити напрямок, в якому рухатися вперед. Однак, незважаючи на таку значну роль у формуванні економічної вартості підприємства інформації, багато аспектів не регулюються.

Вказані принципи визначають загальні підходи до формування системи управління витратами, які повинні бути адаптовані до специфіки кожного підприємства з урахуванням його організаційної структури, економічних характеристик та особливостей діяльності. Важливо зазначити, що обов'язковість дотримання всіх цих принципів не є абсолютною, а також не можна вважати вимогою до уніфікації системи управління витратами для всіх підприємств. Кожне підприємство самостійно визначає, яка система управління витратами та які форми обліку підходять для його специфіки.

Впровадження такої системи також потребує певного часу для адаптації та освоєння методів і прийомів управління витратами. Це включає навчання відповідних фахівців – керівників, галузевих спеціалістів та бухгалтерів, які будуть забезпечувати ефективне функціонування системи. Тому впровадження системи має бути поетапним і враховувати потреби та можливості підприємства на різних етапах розвитку.

Як було зазначено, традиційні підходи до управління витратами переважно зосереджуються на аналізі собівартості, дослідженні залежності витрат від масштабу виробництва та впливу витрат на формування собівартості. У сучасній системі управління витратами акцент зміщується на стратегічне позиціонування підприємства. Це означає, що підприємства прагнуть побудувати таку структуру витрат, яка дозволяє досягти конкурентних переваг: забезпечити собівартість продукції нижчу, ніж у конкурентів, або створити унікальні конкурентні характеристики товару. Це досягається шляхом структурування витрат за факторами їх формування, відповідно до стратегічних цілей та пріоритетів підприємства.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ «КАЛІНІВСЬКИЙ МАШИНОБУДІВНИЙ ЗАВОД»

2.1. Аналіз фінансових та техніко-економічних показників діяльності підприємства

ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» є одним із сучасних представників машинобудівної галузі в Україні, що демонструє динамічний розвиток у виробництві промислового обладнання та сільськогосподарської техніки. Підприємство здобуло визнання не тільки у Вінницькій області, але й на національному рівні, активно інтегруючи сучасні технології у свої виробничі процеси та управління.

Завод спеціалізується на виробництві обладнання для різних галузей харчової промисловості, зокрема устаткування та обладнання для:

- цукрової промисловості – технологічні лінії та компоненти, що забезпечують ефективне перероблення цукрових буряків;
- молочної промисловості – виробництво техніки для обробки молока та виготовлення молочних продуктів.
- консервної промисловості – обладнання для консервування овочів, фруктів і м'ясної продукції.
- м'ясопереробної промисловості – техніка для обробки м'яса та виробництва м'ясних продуктів.

Крім цього, підприємство виготовляє сільськогосподарську техніку, зокрема ґрунтообробні агрегати, що відзначаються високою якістю і надійністю, а також товари народного споживання, що задовольняють попит місцевих споживачів.

Одним із ключових продуктів заводу є автомобілерозвантажувачі для оперативного розвантаження автомобілів із сипкими вантажами, такими як зерно, насіння соняшнику, картопля, яблука тощо. Ця техніка активно використовується в аграрному секторі України, забезпечуючи підвищення ефективності логістичних

операцій.

ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» інтегрував у свою діяльність сучасні комп'ютерні системи, що дозволяють оптимізувати виробничі процеси та управління. Усе планування і облік здійснюється через комп'ютерний центр, що забезпечує точність і оперативність у роботі з інформацією.

Конструкторська та технологічна документація створюється за допомогою спеціалізованих комп'ютерних програм. Це підвищує ефективність розробки нових видів продукції, дозволяючи інженерам швидко вносити зміни та вдосконалювати технічні рішення.

Розвиток підприємства відображає тенденції зростання машинобудівної галузі в Україні, що є стратегічно важливим для забезпечення промислової та аграрної незалежності держави. Інноваційний підхід до виробництва та інтеграція сучасних технологій роблять ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» конкурентоспроможним гравцем на ринку.

Такий підхід дозволяє заводу відповідати на виклики сучасного ринку, розширювати свою присутність як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, підтримуючи якість продукції та забезпечуючи гнучкість у задоволенні індивідуальних потреб споживачів.

У діяльності будь-якого підприємства ефективність його функціонування залежить від організаційної структури менеджменту та управління. Виробничою діяльністю ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» управляє Голова Правління. Йому безпосередньо підпорядковується: заступник, інженер з охорони праці, інспектор відділу кадрів, юрист. Керівництво визначає загальні цілі та стратегію товариства, планує та координує види діяльності підприємства.

Для кваліфікованої допомоги керівництву на підприємстві створенні функціональні служби, основним завданням яких є підготовка обґрунтованих управлінських рішень.

ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» випускає продукцію широкого асортименту. Обсяг виробництва різних видів продукції різко змінюється, такі коливання залежать від обсягу замовлень та укладених договорів.

Випуск продукції різного асортименту на ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» збільшився, що свідчить про незначний розвиток підприємства. Виробництво теплообмінників 2Т10Л 20 35 025 зросло на 40%. Коліс зубчастих ЧЕ-2 підприємство у 2023 році почало виготовляти на 17% більше на відміну 2022 року, а коліс зубчастих 8П 240 035 – на 18%, шестерня 2ТЭ1 – на 47%. Поряд із тим зменшилась кількість виготовлення втулки Д1 04 061-5зап практично на 18%, це свідчить і про зменшення попиту на цей вид продукції [37].

З даних аналізу видно що асортимент продукції практично не змінився. Проте змінився обсяг випущеної продукції, що свідчить і про зростання витрат на виготовлення продукції.

Кадровий відділ підприємства відіграє ключову роль у вирішенні науково-технічних, організаційних та економічних завдань, що спрямовані на досягнення бажаних результатів господарської діяльності. Це, в свою чергу, визначає ефективність використання технічних засобів, технологій та предметів праці, а також загальний рівень продуктивності виробничих процесів.

Чисельність трудового потенціалу ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» на 2023 рік становила 236 чоловік, це на 12 чоловік менше, ніж у попередньому 2022 році. Зміну чисельності персоналу та його структури розглянуто в дослідженні.

Дані зміни структури персоналу у 2022 і 2023 роках свідчать про те, що протягом року чисельність робітників зменшилась на 12 чоловік. Це пов'язано із незначним скороченням робітників внаслідок зменшення основного і не основного виробництва.

Підприємство володіє достатнім кадровим потенціалом, і баланс між потребою та фактичною кількістю працівників у ключових виробничих підрозділах за спеціальностями та професіями має значний вплив на його діяльність. Для забезпечення ефективності роботи здійснюється моніторинг професійного складу персоналу шляхом аналізу та порівняння фактичної чисельності працівників з необхідною кількістю за кожною професією.

Усунення цього недоліку через надлишкову робочу силу необхідно використовувати на інших ділянках виробництва. Виходом з ситуації може стати опанування суміжних професій, або перекваліфікація. Для його аналізу використовують такі облікові дані (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Дані для розрахунку показників руху робочої сили за 2023 рік [37]

Показники	Кількість осіб
Кількість спускових працівників на початок звітного року	241
Кількість працівників прийнятих протягом року	10
Кількість робітників, вибулих протягом року, - разом	15
Утому числі:	-
- переведено на інші підприємства	-
- звільнено у зв'язку із закінченням терміну договору	-
- з причин скорочення штатів	-
- за власним бажанням	11
- за прогули, порушення трудової дисципліни та з причин службової невідповідності	-
Кількість працівників за списком на кінець звітного року	236

Для характеристики руху робітників слід використовувати наступні коефіцієнти [36, 120]:

1. Коефіцієнт руху з прийому визначається як співвідношення числа всіх прийнятих робітників до їх середньо облікової чисельності:

$$Kn = 20/235 = 0,07$$

Даний коефіцієнт показує, що частка прийнятих протягом року у середньообліковій їх чисельності складає 0,04 або 4%, що свідчить про низьку плінність кадрів та появу нових робочих місць.

2. Коефіцієнт руху зі звільнення визначається як співвідношення числа звільнених робітників до середньо облікової їх чисельності :

$$Kз = 15/236 = 0,06$$

Такі дані свідчать про те, що частка звільнених робітників у

середньообліковій їх чисельності становить 0,06 або 6%. Це позитивне явище в діяльності підприємства оскільки чисельність прийнятих на роботу перевищує чисельність звільнених.

3. Коефіцієнт загального обігу слід визначити діленням чисельності прийнятих і звільнених до середньо облікової чисельності робітників:

$$Ko = (10+15)/236 = 0,11$$

Частка прийнятих і звільнених робітників у їх середньо обліковій чисельності становить 0,11 або 11%.

4. Коефіцієнт плинності робочої сили визначається як співвідношення робітників звільнених за власним бажанням, за порушення трудової дисципліни та з причин службової невідповідності, до середньо облікової чисельності:

$$Kn = 11/236 = 0,02$$

Коефіцієнт плинності робочої сили становить 0,04 або 4%. Цей показник є невисоким і свідчить про належні умови праці на підприємстві.

Для розробки ефективних заходів щодо зниження рівня плинності кадрів та їх закріплення на підприємстві важливо визначити основні причини звільнення працівників. Таку інформацію можна отримати шляхом проведення соціологічних досліджень, які дозволяють з'ясувати мотиваційні фактори, рівень задоволеності умовами праці та причини, що спонукають до звільнення.

Надзвичайно важливою є характеристика не лише чисельності персоналу та його руху, а й ефективності витрат праці у сфері матеріального виробництва. Підвищення продуктивності праці відбувається за рахунок багатьох факторів, основним з яких є покращення матеріально-технічної бази виробництва.

Тому аналіз ступеня забезпечення підприємства основними засобами, їх стану, структури, динаміки відіграє надзвичайно важливу роль.

Для аналізу динаміки використовуємо коефіцієнт оновлення й вибуття. Коефіцієнт оновлення визначається шляхом співвідношення вартості засобів, що надійшли за звітний період, до їх загальної вартості на кінець року і становить 17,5%

Коефіцієнт вибуття розраховується як співвідношення вартості основних

засобів, що вибули за звітний період, до вартості основних засобів на початок періоду і становить 12,1%

Порівнюючи дані коефіцієнти, робимо висновок, що інтенсивність оновлення основних фондів нижча ніж інтенсивність вибуття.

Крім кадрового потенціалу й основних фондів значний вплив на діяльність підприємства має ступінь його забезпеченості матеріальними ресурсами. Цей фактор особливо важливий є для підприємств будівельної галузі, оскільки їх забезпеченість матеріалами та сировиною визначає в основному обсяги виробництва. У фінансовому аналізі застосовують різний прибуток який підприємство одержує на одиницю реалізованої продукції.

Отже, при обчисленні показників рентабельності в чисельнику завжди присутній прибуток, що є основним елементом для оцінки ефективності підприємства. Сукупність цих показників дає всебічне уявлення про ефективність не лише виробничої, але й інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. Вони відображають результати роботи компанії з різних аспектів і відповідають інтересам усіх учасників економічного процесу, зокрема акціонерів, інвесторів, кредиторів та інших зацікавлених сторін.

Ознакою фінансової стійкості підприємства є його платоспроможність, для оцінювання якої використовуються три відносних показники [14, 78]:

1) коефіцієнт абсолютної ліквідності характеризує негайну платоспроможність:

$$K_{a.l.} = \frac{\text{грошові кошти і поточні фінансові інвестиції}}{\text{поточні зобов'язання}} \quad (2.2)$$

2) коефіцієнт покриття:

$$K_n = \frac{\text{грошові кошти} + \text{дебіторська заборгованість} + \text{запаси}}{\text{поточні зобов'язання}} \quad (2.3)$$

Значення коефіцієнта покриття для досліджуваного підприємства є низьке – 0,562, оскільки воно повинне дорівнювати або бути більшим від одиниці. Це свідчить про прогнозовану неплатоспроможність підприємства. Для підвищення

рівня коефіцієнта покриття важливо забезпечити поповнення реального власного капіталу підприємства, оскільки це сприяє зміцненню фінансової стабільності та здатності покривати короткострокові зобов'язання. Крім того, необхідно обґрунтовано стимулювати зростання обігових активів, зокрема дебіторської заборгованості, оскільки це може забезпечити додаткові ресурси для покриття поточних зобов'язань. Однак важливо збалансувати ці процеси, щоб уникнути зайвого збільшення дебіторської заборгованості, що може призвести до проблем з ліквідністю.

3) коефіцієнт загальної платоспроможності:

$$K_{з.п.} = \frac{\text{активи підприємства}}{\text{зобов'язання підприємства}} \quad (2.4)$$

Коефіцієнт загальної платоспроможності становив 2,04, що свідчить про здатність покрити всі зобов'язання (короткотермінові й довготермінові) підприємства всіма його активами.

Зі зростанням конкуренції описана ситуація призводить до нестійкого становища на ринку. Таким чином, компанія повинна підтримувати постійний пошук шляхів зниження витрат, тому що, як показує наш аналіз основних параметрів, які характеризують витрати підприємства в цьому зв'язку важливо зазначити, невикористані резерви.

2.2. Аналіз організації управління витратами на підприємстві

В ринкових умовах планування й прогнозування економічних результатів роботи підприємства повинно здійснюватись через систему показників, що відображає специфіку їх діяльності. Система таких показників потребує спеціального економічного дослідження та обґрунтування. Одним із них може стати показник структури витрат підприємства .

Структура витрат залежить від низки чинників: складності та особливостей продукції, вартості і якості сировини, матеріалів, від рівня технічного розвитку тієї чи іншої галузі, від ступеня механізації процесів, від характеру та якісного рівня організації виробництва. У цьому ж напрямку на структуру витрат впливають спеціалізація і кооперування підприємств, збільшення масового виробництва, а також географічне розміщення підприємств.

Поняття структури, як відомо, означає розбиття цілого на частини. У даному випадку мова йде про встановлення складу і частки кожного елементу (статті) витрат в їх загальній сумі, прийнятої за одиницю. Представлення суми даних витрат у вигляді структури не завдає особливих труднощів. Проте, структурні пропорції витрат, що виникають в реальній практиці, рідко є раціональними. Завдання полягає в тому, щоб знайти для підприємства чи його підрозділів, окремого виду продукції чи послуг оптимальну структуру витрат, що забезпечувала б при відповідному попиті на продукцію оптимальний прибуток.

Проте, розрахунок впливу цих факторів і управління цим процесом не можливе без структуризації витрат та аналізу тенденцій до їх змін. Тому для підприємств визначення оптимальної структури витрат створює передумови максимізації прибутку шляхом використання цього показника в якості нормативу для планування витрат і створення умов для підтримання цієї величини на необхідному рівні.

Як відомо, «управління витратами – це сукупність методів, які з випередженням впливають на їх структуру в сторону оптимізації і на динаміку – в сторону зниження» [27, 56].

Вирішення цієї проблеми слід почати з аналізу структури витрат (собівартості). Він дає змогу оцінити якісний склад витрат, зробити акцент на величині їх складових і, відповідно, правильно вибрати напрямок переважного впливу на формування оптимального рівня окремих видів витрат.

Отже, проведемо аналіз структури собівартості в поелементному розрізі. При групуванні витрат за економічними елементами об'єднуються витрати, які є однорідними за своїм складом, незалежно від того, де вони виникають – в основних чи допоміжних цехах або в управлінських структурах підприємства.

Зокрема, до витрат на сировину і основні матеріали відносяться витрати на сировину та основні матеріали, які безпосередньо використовуються у виробництві продукції. Витрати на паливо та енергію також входять до складу матеріальних витрат, оскільки вони спрямовані на забезпечення технологічних і господарських потреб підприємства.

Заробітна плата включає як основну, так і додаткову оплату праці всього промислово-виробничого персоналу підприємства. Це важливий елемент витрат,

оскільки є основним джерелом витрат на робочу силу.

Інші витрати включають витрати, які не можна віднести до жодного з основних елементів витрат. Сюди, наприклад, можуть входити витрати на відрядження та інші адміністративні витрати, що виникають в процесі функціонування підприємства.

Аналіз структури собівартості виробництва дозволяє виділити матеріаломісткість, паливомісткість, енергомісткість, фондомісткість і трудомісткість галузі, де задіяне дане підприємство. У кожній галузі слід знаходити можливості зниження всіх витрат на виробництво незалежно від того, яку питому вагу вони займають у структурі собівартості. Відомо, в процесі виробництва всі елементи структури взаємопов'язані.

Економічний аналіз за елементами проводиться методом порівняння фактичних витрат з даними минулого року. Оцінюють та визначають зміни в питомій вазі кожного елемента витрат у сумі загальній витрат на виробництво, тобто вивчають витрат структуру. На основі витрат групування за елементами вивчають структуру собівартості продукції, що уособлює співвідношення або питому вагу елементів окремих у витратах загальних на виробництво.

Кожному підприємству на основі аналізу динаміки змін структури доцільно знайти своє оптимальне співвідношення витрат, обґрунтоване специфікою основного технологічного процесу виробництва, яке й повинно прийматись при визначенні їх величини за основу для цілей планування.

У 2023 році відбулося зменшення витрат сировини у порівнянні з 2022 роком, витрати електроенергії зменшились. В свою чергу, зросли витрати на заробітну плату, витрати на утримання обладнання збільшились. Слід сказати, що основна частка у складі собівартості структури продукції припадає на статтю – утримання обладнання і цехові витрати, що свідчить про негайну модернізацію наявного обладнання підприємства.

Для спостереження звітних даних витрат на виробництво ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» скористаємось наступним даними, які наведені нижче.

Аналіз даних показує, що на ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» спостерігається зростання матеріальних витрат, амортизації та витрат на оплату

праці, при цьому відрахування на соціальні заходи зменшилися. В результаті загальна сума витрат на виробництво знизилася, що є негативним аспектом у діяльності підприємства, оскільки це може вказувати на ефективність використання ресурсів.

Позитивні зміни в структурі витрат за такими елементами, як амортизація, матеріальні витрати та витрати на оплату праці, хоча й на перший погляд можуть виглядати вигідними, насправді свідчать про певний регрес у діяльності підприємства. Збільшення витрат на ці складові може вказувати на неефективне використання ресурсів або на проблеми з оптимізацією виробничих процесів, що може мати негативний вплив на рентабельність та фінансову стабільність підприємства в довгостроковій перспективі.

Собівартості структура за калькуляційними статтями відрізняється від структури за елементами економічними тим, що в ній доля певних витрат нижча, зокрема, на сировину і допоміжні матеріали, на заробітну плату.

Загальна за статтями оцінка витрат зводиться до порівняння сум витрат за звітний і базовий період та на виявлення відхилень і дає змогу зорієнтуватися в стані аналізованих показників і поглибити аналіз вивчення лише тих, за якими мали місце позитивні відхилення, а також тих, які найбільшу становлять питому вагу в собівартості продукції.

Значну роль у структурі собівартості відіграють комплексні статті витрат. До статей витрат комплексних належать такі, які мають різний економічний зміст та призначення цільове. За своїм характером вони є прямими і поділяються на витрати загальновиробничі, витрати на утримання та експлуатацію обладнання, витрати загальногосподарські і позавиробничі витрати.

Загальногосподарські витрати включають заробітну плату адміністративно-управлінського персоналу, відрядні і оплату робіт чи послуг консультативного, інформаційного характеру, утримання, поточний ремонт і амортизація основних фондів, витрати на пожежну і сторожову охорону.

Значну частку у комплексних витратах складають затрати на утримання, експлуатацію, поточний ремонт виробничого обладнання, на покриття зносу інструментів і пристосувань. Відносно такої статті, як загальновиробничі витрати, то вони стосуються різних матеріальних і грошових витрат по обслуговуванню

виробництва і управлінню структурними підрозділами. Сюди відносяться витрати на утримання працівників апарату управління, вартість поточного ремонту і утримання будівель, споруд і інвентарю загальновиробничого призначення, охорона праці та інші.

Діагностика витрат на реалізацію та виробництво продукції є складним і трудомістким процесом, що вимагає високої кваліфікації аналітика. Однак її проведення є виправданим, оскільки дозволяє виявити причини відхилень фактичних витрат від витрат попереднього періоду або планових показників, а також виявити винуватців перевитрат і потенційні резерви для зниження витрат на підприємстві.

Для керівництва підприємства особливий інтерес становить аналіз собівартості окремих видів послуг, оскільки це безпосередньо впливає на рентабельність та загальні економічні результати. Важливими є також дослідження видів продукції, які мають найбільшу питому вагу в загальному обсязі, а також тих, що є збитковими або характеризуються високою рентабельністю. При аналізі собівартості необхідно враховувати, що значні перевитрати можуть виникати за окремими статтями калькуляції, навіть якщо загальна собівартість продукції залишається в межах планових показників.

Відхилення фактичних витрат на утримання та експлуатацію обладнання від запланованого рівня переважно обумовлені двома факторами: зміною обсягу виробництва та порушенням витрат. Для оцінки впливу кожного з цих факторів витрати поділяються на змінні та постійні. Змінні витрати залежать від обсягу виробництва, тоді як постійні витрати залишаються незмінними незалежно від рівня виробництва. До постійних витрат можна віднести накладні витрати, які виникають навіть при змінному обсязі виробництва, як, наприклад, витрати на утримання основних засобів чи адміністрування. Аналіз цих витрат сприяє оцінці їх відповідності плановим показникам і допомагає визначити обґрунтованість змін у витратах, а також виявити причини та відповідальних за переоцінку окремих статей витрат.

Для загального узагальнюючого показника, який характеризує витрати на виробництво продукції, часто використовують показник витрат на одну гривню обсягу випуску продукції. Динаміка цього показника залежить від таких факторів:

змін в цінах на матеріали та послуги, коливань собівартості окремих видів послуг, а також структурних змін у складі наданих послуг.

При аналізі витрат на реалізацію послуг важливо враховувати методи, за якими комерційні витрати відносяться до собівартості. Це залежить від способу визначення виручки від реалізації послуг, який у свою чергу може впливати на підсумкові витрати і їх оцінку.

2.3. Заходи щодо планування зниження витрат виробництва на підприємстві

Обсяг сукупних витрат живої та уречевленої праці, необхідних для виробництва корисних благ, складає реальні витрати виробництва. Рівень таких витрат визначається часом, що витрачається на виготовлення продукції в межах наявних організаційно-економічних та техніко-технологічних умов у господарській сфері. Прийняття управлінських рішень у процесі формування витрат має значний вплив на всі аспекти діяльності підприємства, що вимагає застосування цілісного та системного підходу до управління витратами. Це дозволяє ефективно контролювати витрати на різні види ресурсів і правильно оцінювати їх грошовий еквівалент, що є необхідним для забезпечення економічної стабільності та розвитку підприємства.

Перехід до ринкових відносин вимагає суттєвих змін у підходах до планування та управління витратами виробництва. Ці зміни обумовлені необхідністю врахування динаміки ринкових умов, що характеризуються нестабільністю цін, постійними змінами ринкової кон'юнктури, а також високим рівнем конкуренції серед товаровиробників. У нових ринкових умовах підприємства більше не можуть покладатися на державне регулювання цін і мають бути готові до оперативного реагування на зміни в зовнішньому середовищі.

Замість традиційних підходів до планування витрат виробництва, що базувалися на централізованому встановленні цін і регламентації, сучасні підприємства потребують впровадження більш гнучких та адаптивних методів. У новій економічній реальності підприємства повинні використовувати методи планування, які передбачають:

- аналіз ринкової кон'юнктури, регулярний моніторинг цін на сировину, матеріали, а також на продукцію конкурентів, щоб мати змогу коригувати виробничі витрати та ціни в реальному часі;

- фінансове моделювання, побудова фінансових моделей, які дозволяють оцінювати різні сценарії розвитку ринку, їхній вплив на витрати і доходи підприємства;

- гнучке ціноутворення, розробка системи ціноутворення, яка дає змогу швидко змінювати ціни на продукцію залежно від ринкових умов та витрат виробництва.

Впровадження комплексної системи планування витрат забезпечує низку важливих переваг, які можуть суттєво підвищити ефективність управління підприємством у ринкових умовах:

- конкурентоспроможність продукції (оптимальний розподіл ресурсів дозволяє виробляти продукцію, яка здатна конкурувати на ринку з точки зору якості та ціни. Це досягається за рахунок ретельного обліку всіх виробничих витрат і їхньої оптимізації);

- достовірна інформація про собівартість (впровадження сучасних методів планування забезпечує підприємство точною інформацією про собівартість кожного виду продукції. Це дозволяє ефективно контролювати витрати, виявляти резерви для їх зниження, а також здійснювати порівняння з витратами конкурентів);

- гнучке ціноутворення (завдяки наявності детальних даних про витрати підприємство може впроваджувати систему гнучкого ціноутворення. Це особливо важливо в умовах змінного ринку, де вміння швидко адаптуватися до зміни цін є критично важливим);

- обґрунтоване бюджетування (планування витрат дозволяє формувати об'єктивні бюджети для різних підрозділів підприємства, встановлювати реалістичні фінансові плани і забезпечувати контроль за їх виконанням);

- оцінка діяльності підрозділів (система управління витратами дозволяє оцінювати ефективність кожного підрозділу з фінансової точки зору, що сприяє підвищенню прозорості в управлінні підприємством);

- підвищення обґрунтованості управлінських рішень (можливість

отримувати комплексну інформацію про витрати і економічні показники дозволяє приймати всебічно обґрунтовані рішення. Це мінімізує ризики, пов'язані з невизначеністю ринку, і забезпечує стабільний розвиток підприємства).

Для досягнення зазначених переваг підприємства повинні впроваджувати сучасні системи управління витратами, які ґрунтуються на інтеграції інформаційних технологій у виробничі та управлінські процеси. До таких систем належать автоматизовані системи обліку і контролю.

Розбудова комплексної системи планування та управління витратами є важливим фактором підвищення конкурентоспроможності підприємства в ринкових умовах. Використання сучасних підходів до планування витрат дозволяє не тільки ефективно управляти виробництвом, але й своєчасно реагувати на виклики зовнішнього середовища, забезпечуючи стійкий фінансовий стан і розвиток підприємства.

Використання цього показника дозволяє не тільки оцінити виконання плану за собівартістю продукції, а й провести аналіз динаміки собівартості та порівняння собівартості різних видів товарної продукції. Окрім того, показник витрат на 1 гривню товарної продукції наочно демонструє прямий зв'язок між прибутком і собівартістю, що дозволяє оцінити ефективність виробництва. У певному сенсі цей показник виконує роль індикатора рентабельності, оскільки відображає, наскільки витрати на виробництво впливають на фінансовий результат підприємства.

Для підвищення показників продуктивності праці необхідно здійснити кілька ключових кроків, зокрема, пошук і аналіз резервів підвищення продуктивності праці. Це передбачає детальне вивчення факторів, які можуть вплинути на підвищення ефективності праці. Аналіз резервів ґрунтується на порівнянні інформації, отриманої під час вимірювання і оцінки досягнутого рівня продуктивності на підприємстві.

Ці резерви можуть бути не лише пов'язані з безпосереднім виробничим процесом, але й приховуватися в організації роботи, управлінських процесах, а також у методах організації праці та використанні ресурсів. Ідентифікація таких резервів потребує комплексного підходу, що включає аналіз усіх аспектів функціонування підприємства.

Завдяки такому підходу можна оптимізувати використання ресурсів, підвищити ефективність праці, знизити витрати та досягти кращих результатів в господарській діяльності.

Аналізуючи облікову політику ПАТ «Калинівський машинобудівний завод», можна відзначити, що основні засоби в обліку відображаються за фактичними витратами на їх придбання, доставку, спорудження та виготовлення. Це включає також деякі коригування у зв'язку з інфляцією, які були проведені на основі рішень Кабінету Міністрів України з 2006 року. Індксація балансової вартості основних фондів здійснювалась за механізмами, затвердженими державними органами, з використанням індексів, що визначались на законодавчому рівні.

Запаси підприємства включають сировину та матеріали, придбані напівфабрикати, паливо, запасні частини, незавершене будівництво, готову продукцію та МШП на складі. Облік запасів здійснюється за собівартістю, що включає витрати на придбання, доставку та переробку матеріалів.

Амортизація основних засобів на підприємстві нараховується відповідно до норм, встановлених українським податковим законодавством. Короткострокові інвестиції в активах підприємства відображаються за нижчою з двох оцінок – собівартістю або ринковою вартістю.

За минулі роки на підприємстві було покращено умови праці, створено кращі побутові та соціальні умови на виробництві. Це стало можливим завдяки фінансуванню, яке проводиться згідно з розробленими планами та кошторисами. Також були розроблені плани для соціального розвитку колективу, наукової організації праці, механізації важких і ручних робіт, підготовки підприємства до роботи в осінньо-зимовий період, а також підвищення культури виробництва.

Собівартість запасів, що обліковуються на підприємстві, включає витрати на придбання, доставку та переробку. Вартість незавершеного виробництва включає як прямі витрати, так і виробничі накладні витрати. Готова продукція відображається за виробничою собівартістю.

Грошові кошти обліковуються як сума грошей в касі та депозити на рахунках до запитання. Суми в іноземних валютах перераховуються за курсом НБУ. Дебіторська заборгованість відображається за реальною вартістю, з

урахуванням оцінених сумнівних боргів. Зокрема, дебіторська заборгованість за роботи, товари чи послуги включає заборгованість за реалізовану в кредит продукцію та надані послуги.

Однак однією з проблем, що стоїть перед підприємством у плануванні собівартості продукції, є велика частка накладних витрат, особливо через надмірні витрати на утримання апарату управління та адміністративних приміщень. Це значно впливає на собівартість продукції та конкурентоспроможність товарів на ринку. Для вирішення цієї проблеми необхідно оптимізувати структуру управлінського апарату, а також здати частину адміністративних приміщень в оренду, що дозволить зменшити витрати та покращити фінансові показники підприємства.

В процесі проведеного аналізу доведено, що машинобудівним підприємствам потрібно буде швидко ухвалювати правильні управлінські рішення, формувати відповідне до попиту виробництво, оптимальний «портфель моделей», що задовольняє запити ринку за найприйнятнішою ціною. Вітчизняне машинобудування втрачає конкурентні позиції через велику затратність порівняно з конкурентами та через неефективне управління витратами на розвиток. І в перспективі змін світової кон'юнктури на ринку машинобудівної продукції вітчизняні підприємства мають нарощувати матеріаломісткість виробництва, що дасть змогу надати продукції нових якісних властивостей та забезпечити відповідність продукції міжнародним стандартам, витримати цінову конкуренцію – і, в результаті, зберегти свої ринкові позиції.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

3.1. Вдосконалення оптимізації витрат виробництва на підприємстві

Для підприємств різних галузей промисловості, зокрема будівельних, важливим завданням є ефективне формування витрат на виробництво продукції. Це можна досягти через оптимізацію витрат, що дозволяє визначити умови, при яких витрати будуть мінімальними, а випуск продукції – максимальним.

Задача оптимізації витрат на виробництво продукції зазвичай формується у вигляді задач лінійного програмування. У таких задачах цільова функція полягає в досягненні мінімуму сумарних витрат, що враховують структуру виробничих процесів та ресурси, необхідні для випуску продукції.

Основними кроками для реалізації цієї задачі включають аналіз витрат, визначення змінних і постійних витрат, побудова математичної моделі, оптимізація витрат, аналіз результатів та коригування. Після вирішення задачі необхідно провести аналіз отриманих результатів і за потреби коригувати стратегії, щоб досягти кращої ефективності.

Цей підхід «дозволяє будівельним підприємствам не тільки зменшити витрати на виробництво, а й підвищити свою конкурентоспроможність на ринку за рахунок оптимізації виробничих процесів:

$$\begin{aligned} &N \\ &\sum_{i=1}^N VC_i \cdot x_i + FC \cdot \min_{i=1, \dots, N} x_i, \end{aligned} \quad (3.1)$$

де x_i - обсяг виробництва продукції i -того виду;

VC_i – змінні витрати на виробництво одиниці продукції i -того виду;

FC – постійні виробничі витрати» [15, 16].

При цьому «множину допустимих розв'язків задачі лінійного програмування з економічної точки зору доцільно сформулювати на основі чотирьох умов, серед яких:

а) умови забезпечення заданого прибутку Pr від виробництва і реалізації всіх видів продукції:

$$\begin{aligned} & N \\ & Pr \leq \sum P_i \times x_i - (\sum VC_i \times x_i + FC), \\ & i = 1 \end{aligned} \quad (3.2)$$

де P_i – ціна реалізації i – того виду продукції;

б) умови, задані обмеженням на запаси сировини:

$$\begin{aligned} & N \\ & \sum K_{ij} \times x_i \leq b_j, \quad j = 1, \dots, m, \\ & i = 1 \end{aligned} \quad (3.3)$$

де K_{ij} – норми витрат j – того виду на виробництво продукції i – того виду;

b_j – запаси сировинних ресурсів j – того виду;

в) умови, задані обмеженнями на виробничі потужності:

$$x_i \leq W_{il} \times T_l, \quad i = 1, \dots, m, \quad (3.4)$$

де W_{il} – продуктивність обладнання l – того виду при виробництві продукції i – того виду;

T_l – кількість годин експлуатації обладнання l – того виду протягом заданого періоду;

г) умови, задані обмеженнями на споживання виробленої продукції:

$$x_i \geq x_i^-, \quad i = 1, \dots, m, \quad (3.5)$$

де x_i^- – попит на пропозицію i – того виду» [15, 17].

При розрахунку оптимізації витрат виробництва ми використали дані роботи статистичні ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» за окремі місяці та за 2023 рік загалом. Серед усього асортименту продукції підприємства були відібрані ті види, які займають найбільшу питому вагу в загальному обсязі випуску або характеризуються найбільшою рентабельністю. До таких видів продукції відносяться: товарний бетон, плити пустотні та блоки стін підвалів. Ці продукти є основними в асортименті підприємства і мають значний вплив на фінансові результати, оскільки займають провідні позиції як за обсягами виробництва, так і за прибутковістю.

Припустимо, що x_1 – обсяг виробництва заготовок для товарного бетону (у м^3), x_2 – обсяг виготовлених плит пустотних (у м^3), x_3 – обсяг виробництва блоків стін підвалів (у м^3) [15].

Технологічні особливості виробництва продукції цього підприємства дають змогу визначити вузькі місця та сформулювати обмеження на виробничі потужності у задачі оптимізації, а саме [37]:

1) при виробництві заготовок для товарного бетону найвужче місце – процес перемішування. Визначальним при цьому є бетономішалка продуктивністю $2,6 \text{ м}^3 / \text{год.}$, що дає змогу для цього виду продукції при однозмінній роботі протягом 24 днів на місяць задати таке обмеження на виробничі потужності:

$$x_1 \leq 12,6 \cdot (t_2 - t_1) \times 184, \quad (3.6)$$

де $t_2 - t_1$ – заданий часовий інтервал;

2) при виробництві плит пустотних найвужче місце – процес наповнення спеціальних форм.

Визначальними є преси продуктивністю при цьому $1 \text{ м}^3 / \text{год.}$, що дає змогу для цього виду продукції при однозмінній роботі задати обмеження таке на потужності виробничі [15]:

$$x_2 \leq 1,5 \cdot (t_2 - t_1) \cdot 184. \quad (3.7)$$

3) обмеження на виробничі потужності при виробництві блоків стін підвалів задає процес шліфування. Визначальною при цьому є продуктивність шліфувального устаткування потужністю $0,9 \text{ м}^3 / \text{год.}$, що при однозмінній роботі дає змогу задати таке обмеження [15]:

$$x_3 \leq 0,9 \times (t_2 - t_1) \times 184. \quad (3.8)$$

Витрати на виробництво продукції залежать від багатьох чинників, серед яких розмір підприємства відіграє одну з ключових ролей. Розмір підприємства визначає сукупну виробничу потужність, що може бути поділена за різними параметрами, такими як тип продукції, її обсяг, а також максимальна ефективність використання виробничих ресурсів. Саме від цього залежать можливості підприємства ефективно розподіляти витрати, що, своєю чергою,

впливає на його конкурентоспроможність і фінансову стабільність.

Чим більша потужність підприємства, тим більше в нього можливостей для оптимізації витрат за рахунок ефекту масштабу. Великі підприємства мають можливість закуповувати сировину і матеріали у великих обсягах за зниженими цінами, розподіляти загальновиробничі витрати між більшими обсягами продукції і зменшувати собівартість одиниці продукції.

Підприємства можуть оптимізувати витрати шляхом підвищення ефективності використання виробничих факторів. Це може включати модернізацію обладнання, впровадження енергоефективних технологій, покращення організації виробничих процесів та зниження рівня браку.

Виробнича програма підприємства, що складається з визначення переліку продукції та обсягів її виробництва в певний період, значно впливає на витрати. Рациональне планування виробничої програми дозволяє максимально ефективно використовувати наявні ресурси та уникати зайвих витрат. Виробнича програма повинна відповідати можливостям підприємства з точки зору наявного обладнання та кваліфікації персоналу.

Окрім того, якість використовуваних технологій впливає на ефективність виробничих процесів. Сучасне обладнання знижує витрати на обслуговування, підвищує продуктивність і зменшує обсяги браку. Підприємства з високим рівнем технологічного оснащення мають перевагу у вигляді нижчої собівартості продукції.

Це не можливо без працівників з високим рівнем кваліфікації, які забезпечують більшу продуктивність праці та знижують ризики технологічних помилок, що може призводити до додаткових витрат. Інвестиції в навчання та підвищення кваліфікації персоналу є економічно обґрунтованими, оскільки вони сприяють зниженню загальних виробничих витрат.

Разом з тим ефективність використання ресурсів і витрат на виробництво визначає організація виробництва. Сучасні підходи до організації виробничих процесів можуть зменшити витрати і підвищити продуктивність.

Зменшення витрат є одним із найважливіших завдань сучасних

підприємств, що прагнуть забезпечити свою конкурентоспроможність на ринку. Оптимізація витрат може бути досягнута через підвищення ефективності використання ресурсів, удосконалення організації виробничих процесів і впровадження сучасних технологій. Крім того, важливо враховувати вплив таких чинників, як розмір підприємства, виробнича програма, якість факторів виробництва та рівень автоматизації. Управління витратами вимагає системного підходу та використання сучасних інструментів для аналізу та оптимізації виробничих процесів.

На витрати ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» суттєво впливають різноманітні виробничі фактори, серед яких рівень завантаження основних засобів займає важливе місце. Розглянемо, як саме рівень завантаження впливає на витрати, а також які чинники, зокрема ціни на ресурси, можуть посилювати або зменшувати ці витрати.

Завантаженість основних засобів визначається як відношення кількості виготовленої продукції до виробничої потужності підприємства. В ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» рівень завантаження становить лише 55%, що свідчить про недостатню ефективність використання наявного обладнання. Низька завантаженість призводить до збільшення витрат на одиницю продукції, оскільки постійні витрати, такі як амортизація, оплата праці працівників та інші накладні витрати, розподіляються на меншу кількість виготовленої продукції.

Низька завантаженість устаткування також негативно позначається на термінах виконання планів і замовлень. В умовах ринкової конкуренції затримки у виробництві можуть призвести до втрати клієнтів і зменшення прибутку. Поліпшення завантаження обладнання дозволить більш ефективно налагодити виробничі процеси, що, в свою чергу, позитивно вплине на витрати.

Для досягнення повного завантаження устаткування ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» необхідно оптимізувати виробничі процеси. Окрім того, ціни істотно впливають на фактори виробництва. Зокрема, витрати на виробництво розраховуються шляхом множення кількості використаних ресурсів на їхню ціну. Зміна цін на сировину, енергію або інші ресурси безпосередньо

вплине на загальну вартість виробництва. Наприклад, збільшення тарифів на електроенергію підвищить витрати на експлуатацію обладнання, яке працює на електриці.

Ціни на ресурси також можуть опосередковано впливати на витрати, змінюючи співвідношення витрат на різні фактори виробництва. Якщо ціни на один вид сировини зростають, підприємство може бути змушене замінити його на інший, більш дешевий ресурс, що може вплинути на якість продукції або ефективність виробництва. Наприклад, підвищення цін на певні матеріали може спонукати підприємство шукати альтернативні матеріали або шляхи оптимізації витрат на їх використання.

У разі зростання цін на окремі ресурси, підприємства можуть адаптувати свої виробничі процеси, щоб використовувати менш дорогі альтернативи. Це вимагає аналізу ринку і вартості ресурсів, що дозволяє знайти найбільш вигідні варіанти постачання сировини та компонентів для виробництва.

На витрати ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» впливають різноманітні чинники, зокрема рівень завантаження основних засобів та ціни на фактори виробництва. Низька завантаженість устаткування призводить до зростання витрат на одиницю продукції і затримок у виконанні замовлень. Оптимізація виробничих процесів, підвищення рівня завантаження обладнання та адаптація до змін цін на ресурси є критично важливими для зниження витрат і підвищення конкурентоспроможності підприємства. Розробка стратегії управління витратами, що включає регулярний моніторинг цін на ресурси та ефективне використання наявного обладнання, допоможе забезпечити фінансову стабільність і розвиток ПАТ «Калинівський машинобудівний завод».

Розгляд виробничих чинників, що впливають на витрати, вказує на те, що між ними існує складна система взаємозв'язків і взаємозалежностей. Досліджуючи цю систему, можна виявити, як зміни в одному з чинників можуть вплинути на інші, і, відповідно, на загальний рівень витрат підприємства.

Величина підприємства, визначена через його виробничі потужності та обсяги виробництва, є ключовим чинником, що впливає на витрати. Зі

збільшенням обсягу виробництва підприємство може досягти ефекту масштабу, що зазвичай веде до зниження середніх витрат на одиницю продукції. Це пов'язано з розподілом постійних витрат на більшу кількість одиниць продукції. Однак, якщо розширення потужностей супроводжується погіршенням якості виробничих факторів, це може призвести до зростання витрат на виробництво.

Виробнича програма підприємства, що визначає асортимент продукції та її обсяги, також впливає на витрати. Зміна виробничої програми може вимагати інших ресурсів, технологій або умов праці. Наприклад, запуск нової продукції може вимагати додаткових інвестицій у навчання працівників або нове обладнання, що може спочатку збільшити витрати, але з часом привести до їх зниження, якщо новий продукт стане популярним.

Організація виробництва визначає, як будуть використані виробничі фактори, а отже, також впливає на витрати. Високий рівень автоматизації може знизити витрати на працю, проте вимагатиме великих інвестицій у технічне оснащення. На противагу цьому, організація виробництва, що ґрунтується на ручній праці, може бути менш затратною в короткостроковій перспективі, але менш ефективною в довгостроковій.

Кожна зміна витрат, незалежно від її характеру, призводить до зворотного впливу на якість виробничих факторів, їх ціни та пропорції. Наприклад, якщо витрати на сировину зростають, це може спонукати підприємство шукати більш дешеві альтернативи, які можуть негативно позначитися на якості продукції. У результаті це може призвести до підвищення відходів або потреби у додаткових витратах на контроль якості.

Якщо всі вищезгадані чинники залишаються незмінними протягом певного періоду часу, рівень витрат на підприємстві також залишається стабільним. Це підтверджує важливість моніторингу і адаптації до змін у виробничому середовищі. Проте, зміни в зовнішньому середовищі, такі як зміни в законодавстві, економічні коливання, конкурентне середовище та технологічні інновації, можуть вимагати гнучкості у виробничих процесах.

Отже, існує складна система взаємозв'язків між виробничими чинниками, що

впливають на витрати. Зміни в одному з цих чинників можуть викликати хвильові реакції у всій системі, впливаючи на якість, ціни та пропорції ресурсів. Розуміння цих взаємозалежностей є критично важливим для ефективного управління витратами підприємства, що в свою чергу, забезпечує його конкурентоспроможність та фінансову стійкість. Це підкреслює необхідність системного підходу в управлінні виробництвом і витратами, що дозволяє забезпечувати оптимальні умови для функціонування підприємства.

Оптимізація витрат є ключовим завданням для підвищення ефективності виробництва та забезпечення конкурентоспроможності підприємства. У випадку ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» можна виділити кілька стратегій для зниження витрат, які охоплюють технічні, організаційні, продуктові та природні аспекти, зокрема:

1. Підвищення технічного рівня виробництва:
 - інновації у виробничих процесах;
 - аналіз і модернізація обладнання.
2. Удосконалення організації виробництва і праці:
 - оптимізація робочих процесів;
 - навчання персоналу.
3. Зміна обсягу і структури продукції, що виробляється:
 - аналіз ринку;
 - гнучкість виробництва.
4. Поліпшення використання природних факторів:
 - ефективне використання ресурсів;
 - впровадження технологій вторинного використання.

Отже, оптимізація витрат на ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» може бути досягнута через комплексний підхід, що включає підвищення технічного рівня виробництва, удосконалення організації праці, адаптацію виробничої програми та ефективне використання природних ресурсів. Реалізація цих стратегій не лише дозволить знизити витрати, але й підвищити конкурентоспроможність заводу на ринку, забезпечуючи його стійкий розвиток у

майбутньому.

Доведено, що «високий рівень достовірності плану зниження собівартості за факторами забезпечують дотримання ряду вимог:

- розрахунком повинні бути охоплені всі зміни за умов виробництва в плановому році;
- розрахунок економії за всіма факторами, крім економії на умовно – постійні витратах і на амортизаційних відрахуваннях, ведеться тільки стосовно змінної частини витрат;
- не слід допускати повторного врахування одного й того ж фактора, що супроводжується певними ускладненнями» [21, 132].

Даний метод вимагає значних розрахунків і не завжди об'єктивно відображає зміни величини витрат, незалежно від того, може на них підприємство впливати чи ні. Існує ймовірність повторного врахування одного й того ж фактору в процесі складних розрахунків. Крім того цей метод не враховує того, що змінилися економічні умови функціонування підприємств, а саме: врахування встановлення цін на основі взаємодії попиту і пропозиції, кон'юнктури ринку, конкуренції між товаровиробниками, потреби швидкого оновлення продукції.

Індексний метод оптимізації витрат на виробництво продукції дає можливість укрупненим способом враховувати вплив усіх цих факторів. Цей метод, на відміну від попереднього, не вимагає значних розрахунків [26]:

$$I_{зм.с} = (1 - I_{зм.ум.пост.} / I_{зм.обс.прод.}) \times U_{ум.пост.} \quad (3.9)$$

де $U_{ум.пост.}$ – питома вага матеріальних витрат в собівартості продукції. Індекс зниження собівартості продукції за рахунок переважаючих темпів обсягу продукції над темпами росту умовно-постійних витрат розраховується:

$U_{ум.пост.}$ – питома вага умовно-постійних витрат в собівартості продукції;

$I_{зм.ум.пост.}$ – індекс зміни умовно-постійних витрат;

$I_{зм.обс.прод.}$ – індекс зміни обсягу продукції.

На даний час розрахунок зниження собівартості продукції за факторами втратив своє значення. На нашу думку, більш доцільним і точнішим є застосування такого методу планування зниження витрат, як планування

зниження собівартості продукції від «нормативної бази на початок планового періоду», про який згадують вчені – економісти О. Орлов, Є. Рясних і К. Ларіонова. Даний метод ґрунтується на новому трактуванні бази відліку. Такою базою в сучасних умовах повинна бути «нормативна собівартість продукції з планової номенклатури, асортименту та нормативів за станом на початок планового періоду» з використанням калькулювання витрат «методом величини покриття» [21, 43].

Результати проведених розрахунків свідчать про те, що оптимізація структури виробництва можлива лише для третього кварталу 2023 року. Для решти періодів, з метою досягнення оптимальної структури виробництва при існуючому попиті, необхідно збільшити постачання певних видів сировини, а також наростити виробничі потужності. Це можна зробити шляхом введення додаткового обладнання або запровадження двозмінного робочого графіка. Завдяки таким заходам можна забезпечити належне функціонування підприємства та виконання виробничих планів.

Розрахунки показують, що виробничі потужності протягом року значно недовантажені. Це є наслідком низької кількості споживачів або недостатнього постачання сировини, що обмежує можливості для виконання плану з виробництва продукції.

Необхідно збільшити постачання сировини для забезпечення оптимальної виробничої потужності на підприємстві, впроваджувати додаткове обладнання або перейти на двозмінний режим роботи для ефективнішого використання наявних виробничих потужностей.

Недовантаженість потужностей і недостатнє постачання сировини вказують на необхідність розширення ринків збуту продукції. Це дозволить підприємству отримати стабільні замовлення, збільшити обсяги виробництва і, відповідно, ефективніше використовувати свої потужності. Для досягнення максимальної ефективності необхідно точніше планувати потребу в сировинних ресурсах, що допоможе уникнути дефіциту сировини і забезпечити стабільний процес виробництва.

Проблеми, пов'язані з недовантаженістю виробничих потужностей, можуть бути вирішені за допомогою стратегічних змін у виробничому процесі,

включаючи оптимізацію постачання сировини та розширення обсягів виробництва. Підвищення ефективності виробництва вимагає системного підходу, включаючи покращення планування ресурсів та розширення ринків збуту продукції, що сприятиме стабільному зростанню підприємства.

3.2. Шляхи покращення управління формування витрат виробництва

Поява будь-якої бізнес-ідеї (створення нового бізнесу або поліпшення існуючих) повинна підтримуватися економічними розрахунками про його доцільність джерел майна, його використання, виплати працівникам, власників та держави, визначенні витрат, доходів і прибутку, оцінка привабливості суб'єкта господарювання. Господарська діяльність повинна бути організована таким чином, щоб відшкодувати всі витрати і навіть зробити невеликий прибуток. Перший і найважливіший крок у цьому плані це професійне собівартості, яка включає в себе розвиток вартість та бюджетні.

Калькуляція витрат є «одним із ключових аспектів управлінського обліку та фінансового аналізу на підприємствах. Вона виконує важливу роль у формуванні собівартості продукції, що безпосередньо впливає на фінансові результати діяльності підприємства та дозволяє:

- розраховувати та моделювати ціни на продукцію (товари, роботи, послуги);
- здійснювати управління витратами;
- визначити фінансові результати та рентабельність господарської діяльності підприємства» [4, 293].

Витрати підприємства є важливим аспектом його фінансової діяльності і виникають в процесі перетворення ресурсів у новий продукт. Цей процес, що включає всі етапи виробництва, вимагає детального обліку витрат для забезпечення ефективності управління та контролю за фінансовими результатами.

Витрати підприємства можна класифікувати за різними критеріями, включаючи місця формування та центри відповідальності. Це важливо для встановлення контролю над витратами та визначення відповідальності за їх управління.

Виробничі центри витрат є основою виробничого процесу та безпосередньо беруть участь у виготовленні продукції. Вони формуються в цехах основного

виробництва, де здійснюється перетворення сировини в готову продукцію. До виробничих центрів витрат належать:

- верстати або групи верстатів (такі центри об'єднують обладнання, яке використовується для виконання однакових або подібних технологічних операцій);

- окремі працівники або групи працівників (центрами витрат можуть бути також окремі робітники або бригади, що виконують специфічні функції);

- операції (однією з форм організації виробничого процесу є виділення центрів витрат за операціями).

Ці центри витрат дозволяють детально аналізувати та контролювати витрати на виробництво. Вони є важливими для управлінської звітності, оскільки допомагають виявити, де виникають найбільші витрати і що можна покращити.

Обслуговуючі центри витрат не займаються безпосереднім виробництвом продукції, але забезпечують підтримку основного процесу. Вони виконують важливі функції, які сприяють ефективному функціонуванню виробництва. До обслуговуючих центрів витрат належать:

- відділи обслуговування (служби, які відповідають за обслуговування обладнання, технічну підтримку, а також за контроль якості);

- управлінські підрозділи (витрати на адміністративні послуги, які включають планування, управління персоналом);

- служби постачання (витрати, пов'язані з закупівлею матеріалів і ресурсів, також можуть бути віднесені до обслуговуючих центрів).

Взаємозв'язок між виробничими та обслуговуючими центрами витрат є критично важливою для ефективності підприємства. Виробничі центри потребують ресурсів, послуг та підтримки від обслуговуючих центрів, щоб забезпечити безперебійний виробничий процес.

Таким чином, комплексний підхід до управління витратами стає запорукою успіху в умовах сучасної конкурентної ринкової економіки.

На підприємстві ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» виявлено недосконалу систему витрат формування. Для ефективного витратами управління на підприємстві повинні бути: «чітко сформована система цілей; система зв'язків має забезпечувати чітку передачу інформації, мати відповідний зворотній зв'язок;

не повинно бути «подвійного командування»; кількість ланок має бути така щоб забезпечувати ефективність управління, виконання поставлених завдань; завдання керівництва і функціональних служб повинні бути чітко розмежовані і скоординовані; координацію дій має здійснювати вище керівництво» [44, 111].

У системі ефективного управління витратами початковою точкою для розробки будь-якого плану дій має бути оцінка виробничої стратегії, яка обов'язково повинна враховувати економічні умови. Цей етап передбачає детальне вивчення ринку, включаючи кон'юнктуру, а також вплив таких зовнішніх факторів, як рівень конкуренції та прогнозовані обсяги попиту споживачів. Оцінка ринку має допомогти підприємству визначити, як змінюються умови, а також оцінити ризики і можливості для розвитку.

Одним із ключових елементів є характеристика галузі діяльності підприємства, яка дозволяє зрозуміти, як зміни на макрорівні можуть відобразитися на виробничих витратах і кінцевих результатах діяльності. Особливо важливим є моніторинг зовнішніх ринків, зокрема іноземних, і визначення того, як їхня ситуація може вплинути на підприємство. Наприклад, зміни у валютних курсах, політичні рішення або зміни в міжнародній політиці можуть значно змінити витрати на сировину, паливо та інші ресурси.

Проте основним зовнішнім фактором, який повинен враховуватися в оцінці можливостей підприємства на ринку, є напрямок розвитку національної економіки на період, що планується. Стан економіки, прогнози щодо інфляції, рівня безробіття, валютної стабільності та інші макроекономічні фактори безпосередньо впливають на умови ведення бізнесу, формуючи сприятливі або, навпаки, обмежувальні умови для підприємства.

Таким чином, виробниче планування і формування витрат має базуватися на комплексному підході, де поєднуються стратегічне оцінювання ринкових умов та зовнішніх економічних чинників, що дозволяє досягти максимальної ефективності і мінімізації витрат у довгостроковій перспективі.

Процес управління витратами на підприємстві спрямований на досягнення ефективності через перетворення потенційного скорочення витрат у реальну економію. Це забезпечується завдяки впливу різних факторів і стимулів, що сприяють зниженню собівартості продукції.

Фактори зміни собівартості можна умовно поділити на кілька категорій, зокрема організаційно-технічні, економічні та інші умови, які можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми. Кожен з цих факторів має або прямий, або непрямий вплив на витрати підприємства, що, в свою чергу, позначається на його загальній собівартості.

Організаційно-технічні фактори охоплюють такі аспекти, як модернізація виробництва, вдосконалення технологічних процесів, впровадження нових технологій і оптимізація робочих місць. Всі ці заходи здатні значно знизити витрати на виготовлення продукції, підвищити її якість та скоротити час виробничих циклів.

Економічні фактори включають зміни у вартості сировини, матеріалів, енергоресурсів, а також коливання цін на зовнішніх ринках. До того ж економічна політика держави, зміни в податковому законодавстві та інші макроекономічні чинники можуть суттєво впливати на загальні витрати підприємства.

Інші фактори можуть бути зумовлені змінами в попиті на продукцію, змінами у законодавстві, соціальних та екологічних нормах, а також інноваційними підходами в управлінні витратами, такими як впровадження автоматизації обліку витрат або зміна організаційної структури підприємства.

Управління витратами є комплексним процесом, в якому важливу роль відіграють як внутрішні ініціативи підприємства, так і зовнішні фактори, що зумовлюють зміни в економічних умовах і технологіях. В результаті правильного управління витратами та впливу цих факторів підприємство може досягти значної економії та підвищити свою конкурентоспроможність на ринку.

Як свідчить практика, поточні витрати залежать в значній мірі від першої групи зовнішніх факторів, хоча вплив другої групи також відчутний. Зокрема, довготривалі витрати в більшості залежать від другої та третьої груп факторів.

До стимулів відносять різного роду матеріальні і моральні умови виробництва, які стимулюють робітників і колективи підприємств в цілому знижувати собівартість продукції (прогресивні форми оплати праці, система премій, система морального заохочення).

Вплив більшість факторів на зміну вартості кількісних вимірювань, однак, що стимули, які впливають на них, щоб кількісно визначити найбільш

неможливим. У зв'язку з цим, аналіз економії на всіх рівнях економіки зводиться в основному для виявлення конкретних факторів, що впливають на ступінь.

При аналізі собівартості особливий інтерес викликає групування факторів, що впливають на структуру витрат. Їх можна об'єднати у наступні групи [67]:

4. Галузеві та інші фактори передбачають введення нових потужностей, зміна розміщення кооперативних поставок, списання пускових витрат.

5. Фактори, які відображають зміну цін на продукцію, що випускається, ресурси, що споживаються, і умови оплати праці.

При визначенні економії, яка обумовлена дією всіх техніко-економічних факторів (крім зміни обсягу випуску продукції), враховується зниження тільки змінних витрат, що є пропорційними обсягу випуску продукції.

Критерієм економічності операційних витрат підприємства є мінімізація рівня витратності операційної діяльності. Це означає, що для забезпечення конкурентоспроможності підприємство повинно прагнути до зниження витрат, не погіршуючи при цьому якості продукції або послуг. Зниження витрат дозволяє підприємству отримати кілька важливих переваг на ринку.

По-перше, низький рівень витрат дає змогу ефективніше реалізовувати цінову політику, встановлюючи більш конкурентоспроможні ціни, що залучає більше споживачів. По-друге, при збереженні або навіть зростанні обсягів продажу, підприємство може отримати більший прибуток, оскільки частина зекономлених коштів сприяє підвищенню маржі.

Крім того, мінімізація витрат знижує ризики фінансових труднощів, дозволяючи підприємству адаптуватися до змін на ринку, впливу зовнішніх економічних чинників або змін у попиті. Це важливо, оскільки навіть при підвищенні конкурентного тиску чи коливаннях цін на сировину, підприємство з низькими витратами має більшу фінансову стабільність і здатне підтримувати свою конкурентоспроможність.

Отже, стратегія мінімізації операційних витрат не лише підвищує ефективність роботи підприємства, але й дозволяє йому краще адаптуватися до змін на ринку, забезпечуючи зростання прибутку та конкурентних переваг.

В системі внутрішніх факторів виділяють наступні [10]:

- обсяг виробництва і реалізації продукції;

- склад продукції, що виробляється;
- тривалість операційного циклу;
- рівень продуктивності праці;
- умови використання виробничих основних фондів;
- забезпеченість власними оборотними активами.

Відносно зовнішніх факторів мова вже йшла вище, проте можна провести більш детальніше їх розкриття.

В системі зовнішніх факторів, що не залежать від діяльності підприємства, виділяють наступні:

- «темпи інфляції в країні. Чим вищий цей показник, тим швидше зростає сума операційних витрат по оплаті праці персоналу, обслуговування позичкових капіталів, що використовуються, оплаті послуг транспортних, ремонтних та інших сторонніх підприємств, відрахування на соціальні заходи;
- рівень розвитку окремих сегментів товарного ринку. В умовах «ринку продавця» рівень витратомісткості реалізації окремих видів продукції значно нижчий, ніж в умовах «ринку покупця». Це пов'язано з розбіжностями в швидкості обороту запасів готової продукції, з рівнем витрат на її рекламу;
- коливання рівня державних (муніципальних) орендних ставок. В даний час значна частина підприємств орендують приміщення у державних органів управління майном. У зв'язку з цим, періодичне збільшення системи державних орендних ставок викликає підвищення суми операційних витрат в цілому;
- зміна видів і ставок податкових платежів, що входять в склад операційних витрат. Так як в складі операційних витрат податкові платежі займають значну питому вагу, тому зміни в податковій системі автоматично відображаються в сумі витрат» [11, 35].

Врахування цих чинників дає змогу ефективніше управляти витратами підприємства. Слід сказати, що ефективність та раціональність такого управління суттєво зростає при запровадженні на підприємстві системи управлінського обліку, а також організації центрів витрат і центрів прибутку.

На формування витрат на ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» впливає ряд таких чинників (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Основні фактори, які впливають на діяльність ПАТ «Калинівський
машинобудівний завод» [37]

Група факторів	Опис проблем	Ступінь впливу на діяльність підприємства			Які зміни, що прогножуються, мають вплинути на підприємство
		незначний вплив	середній вплив	значний вплив	
Політичні	Нормативне законодавство постійно змінюється		X		Стабільне нормативне законодавство
Фінансово-економічні	Відсутність обігових коштів			X	Потрібен інвестор
Технологічні	Застаріле технологічне обладнання			X	Зміна технології виробництва
Екологічні	Отримання екологічно-чистої сировини і матеріалів	X			Охорона навколишнього середовища
Соціальні	Неплатоспроможність покупців			X	Збільшення доходів покупців

Ми також вважаємо, що інновації можуть розглядатися як витрати з огляду на їх ризикову природу. В цьому контексті ризик є первинним фактором, оскільки саме через ризик відбувається пошук нових форм господарювання, а інновації — це вже їх втілення у практичну діяльність. Ризики можуть призвести як до позитивних, так і до негативних результатів, тоді як інновації реалізують ті нові комбінації виробничих елементів, які були знайдені через ризиковий підхід і, зазвичай, призводять до позитивних змін. Ризик виникає в умовах невизначеності, тоді як інновація виступає як метод зняття цієї невизначеності, перетворюючи її на визначеність і, таким чином, забезпечуючи розвиток і прогрес.

У процесі аналізу витрат необхідно порівняти фактичні витрати звітного періоду з витратами попереднього періоду або з плановими показниками, щоб виявити відхилення і зрозуміти їх причини. Важливо визначити обсяг змін витрат за складом і структурою, а також виявити фактори, які призвели до збільшення або скорочення витрат. Зокрема, варто шукати резерви для зниження витрат, які можуть виникнути через вдосконалення існуючих процесів і систем.

Ми вважаємо, що частину змінних витрат можна зменшити, вдосконаливши систему матеріально-технічного забезпечення підприємства, що дозволить

зменшити витрати на закупівлю і зберігання матеріальних ресурсів. Наприклад, впровадження більш ефективних систем управління запасами чи автоматизація процесів може знизити витрати.

Також важливо відзначити, що розподіл робочого часу співробітників свідчить про наявність значних резервів економії. Поліпшення організації праці, оптимізація операційних процесів та автоматизація окремих етапів можуть значно знизити затрати часу, підвищивши ефективність праці спеціалістів.

Загалом, ефективне управління витратами ґрунтується на низці основних правил, серед яких важливими є своєчасне виявлення резервів для економії, постійний моніторинг витрат і впровадження інновацій, що допомагають знижувати витрати та підвищувати ефективність виробництва.

Виробники повинні орієнтуватися на зниження витрат, не тільки виробничих (операційних), але й загальних витрат. Важливо враховувати диференційований підхід до продуктів і клієнтів, оскільки витрати не розподіляються рівномірно по всіх продуктах, клієнтах або регіонах. Зниження витрат за будь-яку ціну може бути неефективним, оскільки кожен продукт, клієнт чи ринок має свої особливості витрат і доходів. Тому стратегія зниження витрат повинна бути адаптованою до конкретних умов і потреб підприємства.

У періоди інфляції зростання цін може мати негативний вплив на ефективність використання ресурсів, адже зростання витрат через підвищення цін на сировину і матеріали часто супроводжується зниженням дисципліни витрат. Важливо вчасно виявляти інфляційні ефекти і коригувати виробничі та збутові витрати, щоб уникнути непотрібних фінансових втрат.

Керівники підприємства повинні мати доступ до чіткої і своєчасної інформації про витрати і доходи по кожному продукту чи споживачу. Така інформація дозволяє ефективно аналізувати витрати на різні групи продукції, визначати пороги рентабельності, а також оцінювати додаткові витрати і прибуток, отримувані від кожної одиниці продукції, що виробляється понад критичний рівень. Також важливо постійно відстежувати зміни у витратах і цінах у конкурентів, що допоможе адаптувати свою стратегію витрат та ціноутворення.

Постійні витрати не є незмінними, і їх слід розглядати як сукупність стійких витрат, якими можна і треба управляти. Керівники повинні постійно працювати над оптимізацією цих витрат, запроваджуючи програми щодо скорочення або

перенесення витрат, які не приносять додаткової вартості для підприємства.

Інтереси керівництва підприємства повинні включати не тільки досягнення прибутку, але й управління грошовими потоками. У періоди високого ризику ліквідність підприємства стає пріоритетною, оскільки достатній рівень ліквідності забезпечує фінансову стійкість і здатність реагувати на непередбачувані зміни в ринкових умовах.

Сформуємо систему заходів для вдосконалення управління витратами на ПАТ «Калинівський машинобудівний завод»:

1. Для ефективного управління витратами необхідно покращити методи обліку та аналізу витрат на підприємстві, впроваджуючи сучасні інформаційні технології та програмні продукти для автоматизації процесу обробки та звітності по витратах.

2. Підприємству слід зосередитися на виявленні та скороченні непродуктивних витрат, таких як витрати на неефективне використання ресурсів, нераціональне управління запасами чи неефективні операції. Це дозволить знизити загальні витрати і підвищити ефективність роботи.

3. Запровадження системи для збору, аналізу і моніторингу витрат у реальному часі дозволить більш точно і швидко оцінювати ефективність витратних процесів та ухвалювати обґрунтовані рішення для їх оптимізації. Це забезпечить зниження витрат і покращить фінансові результати підприємства.

4. Одним з основних бар'єрів на шляху впровадження ефективного контролю витрат може стати недостатня мотивація персоналу та керівництва до змін. Для цього важливо забезпечити належне навчання, підвищення обізнаності і зацікавленості у впровадженні нових управлінських практик.

5. Для забезпечення ефективного управління витратами необхідно запровадити систему контролю, що дозволяє своєчасно виявляти відхилення від плану витрат, а також оперативно реагувати на ці відхилення, запобігаючи їхньому впливу на фінансові результати підприємства.

Впровадження таких заходів дозволить ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» значно покращити свою витратну політику і підвищити конкурентоспроможність на ринку.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Управління витратами є багатогранним, складним і динамічним процесом, що передбачає проведення управлінських дій, спрямованих на забезпечення високої результативності економічної діяльності підприємства. Це передбачає створення раціональної, цілісної та безперебійної системи, яка чітко функціонує й об'єднує цільові орієнтири з взаємопов'язаними компонентами.

Витрати виробництва є одним з ключових якісних показників ефективності діяльності підприємства в умовах ринку. Вони відображають витрати як живої праці, так і уречевленої праці, а також характеризують загальну ефективність господарської діяльності. Витрати впливають на рівень рентабельності та розмір отриманого прибутку, а також свідчать про рівень організації виробничих процесів, технічний рівень підприємства та ефективність господарських рішень.

Правильно організований аналіз виробничо-господарської діяльності будь-якого підприємства дає можливість сформувати об'єктивну оцінку його роботи по зниженню продукції собівартості, визначити найбільш економічні і раціональні шляхи і способи підвищення ефективності виробництва.

Ознайомившись із виробничо-господарською діяльністю ПАТ «Калинівський машинобудівний завод», можна зробити висновки наступні.

Треба сказати, економічна криза в країні не минула і дане підприємство. Проведений аналіз свідчить про те, що економічний стан об'єднання в цілому як у виробничому, так і в фінансовому плані дещо погіршився, хоча діяльність його й надалі залишається прибутковою не дуже. Треба мати на увазі, що збільшення обсягу рентабельної продукції сприяє зниженню собівартості.

Звідси спостерігається тенденція певна до покращення роботи ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» у майбутньому році, проте слід зазначити, що економічна криза світова так чи інакше вплине на діяльність підприємства. Проведений моніторинг змушує нас поки що скептично розцінювати дану ситуацію на підприємстві.

В структурі собівартості продукції основною статтею є – «Утримання обладнання і цехові витрати», яка має до тенденцію збільшення. Основний акцент на покращення діяльності на виробництві зосереджується саме на цій статті. Одна

з основних причин негативної роботи – це частково фізично й морально застаріле обладнання, останнє переоснащення якого проводилось ще у 2008 роках. Недозавантаження виробничих потужностей пояснюється відсутністю у підприємства обігових коштів для закупівлі власної сировини та збільшенням зносу діючого обладнання.

Виходячи з цього, слід звернути увагу, зокрема відділу технічного постачання, на пошук нових, вигідних джерел поставки сировини, в тому числі й власних, або покращення умов поставок.

Підприємству ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» необхідно покращити діяльність збутову своєї продукції, адже спостерігається завантаження продукції на складах. Це є результатом неконкурентоспроможності продукції ПАТ «Калинівський машинобудівний завод», що тягне за собою зростання рівня гуртових цін та вносить корективи.

Для того щоб вдосконалити рівень управління витратами на підприємстві ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» ми пропонуємо такі заходи:

- здійснювати розрахунок затрат за окремими виробничими підрозділами підприємства;
- скоригувати планові показники випуску продукції відповідно до динаміки ринкової кон'юнктури та впливу ендогенних факторів;
- планомірно впроваджувати вдосконалення організації та технології виробництва.
- проводити чітку калькуляцію витрат за економічними елементами, структурами та стадіями виробництва;

Отже, запропоновані заходи вдосконалення управління витратами виробництва на підприємстві дозволяють економне та раціональне використання підприємства ресурсів, поліпшити ефективність функціонування його структурних підрозділів, забезпечити конкурентоспроможність та прибутковість підприємства, покращити умови праці та задовольнити потреби споживачів у конкурентоздатному виробництві продукції машинобудівного заводу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абушов Т. Огляд сучасних підходів до управління матеріальними ресурсами промислового підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2022. № 6, т. 2. С. 30–35.
2. Бутинець Т.А. Розвиток науки господарського контролю: проблеми теорії, методології та практики. Монографія. Житомир: ЖДТУ, 2011. 772 с.
3. Бутинець Ф. Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник для студентів вузів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит». 3-ге вид., доп. та перероб. Житомир: ЖПІ, 2008. 640 с.
4. Буфетова О. Ф. Економічний зміст витрат обігу підприємств торгівлі. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2012. № 2. С. 291-293.
5. Власенко Л. А. Економічна сутність поняття «витрати». Формування ринкових відносин в Україні. 2010. №1 (92). С. 60-65.
6. Велш Глен А. Основи фінансового обліку / Пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. / Глен А. Велш, Даніел Г. Шорт К.: Основи, 2007. – 943 с.
7. Гладчук Г. Г. Управління витратами виробництва як необхідна ланка ефективного господарювання. Формування ринкових відносин в Україні. 2008. №5 (84). С. 52-57.
8. Голубовський, Л. Аналіз сучасних методів управління витратами. Галицький економічний вісник. 2010. № 1. С. 187-192
9. Голов С.Ф. Управлінський облік: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2018. 534 с. Господарський Кодекс України. Відомості Верховної Ради. 2003. № 18.
10. Грещак М. Г. Управління витратами: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. М. Г. Грещак, О. С. Коцюба К.: КНЕУ, 2009. 131 с.
11. Грицай О. І. Сутність витрат промислового підприємства. Фінанси підприємств. 2010. № 5. С.34-37.
12. Гюнтер Фандель. Теорія виробництва і витрат: Пер. з нім. Під керівництвом і наук. ред. Фандель Гюнтер. М. Г. Грещака. К. Томсон. 2010. 520 с.
13. Іванов Ю.Б. Малий бізнес: управління податками: Монографія. Ю.Б. Іванов, К.В. Петросянц. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2009. 352с.
14. Зятковський І. В. Фінанси суб'єктів господарювання в умовах

інституціональних перетворень: Монографія. Економічна думка Тернопіль. 2006. 388 с.

15. Качмарик, Я. Д. Витрати підприємства та шляхи їх оптимізації [Текст] / Я. Д. Качмарик, О. С. Верещинська. Науковий вісник. 2007. №2. С.14-18.

16. Кедрова Г. І. теоретичні аспекти управління витратами підприємства. URL: <https://cdn.hneu.edu.ua/rozvitok19/thesis01-09.html> Ковальчук, В. А. Визначення оптимальної структури витрат при обґрунтуванні розвитку підприємства. В. А. Ковальчук, Г. В. Пурій. Вісник КТУ. 2012. № 23. С. 244-248.

17. Короткевич О. В. Планування як основна складова процесу фінансової діяльності. О. В. Короткевич, М. Б. Фролова, В. С. Марцин. Фінанси України. 2012. №4. С. 23-28.

18. Ластовицький В. Класифікація витрат виробництва. Економіка України. 2011. №3. С.78-80.

19. Маркіна І. А. Теоретичні основи управління витратами підприємства. Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. 2020. № 4. С. 140– 147.

20. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник у 2 т. Т.1. / за ред. С.В.Мочерного. / С. В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій Львів: Світ, 2005. 616 с.

21. Орлов О. А. Планування діяльності промислового підприємства: Підручник. К.: Скарби, 2012. 336 с.

22. Офік М. П. Суб'єкти підприємницької діяльності в умовах сучасного інституційного середовища. Фінанси України. 2012. №3. С. 56-64.

23. Педченко Н., Тітенко Л., Мілька А., Артюх-Пасюта О., Тітенко Ю. 116 Сутність та економічний зміст витрат підприємства: сучасний погляд. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». 1 (107). 2023. С. 29–36.

24. Партин Г.О. Управління витратами підприємства: концептуальні засади, методи та інструментарій: Монографія. К.: УСБ НБУ, 2008. 219 с.

25. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства : Підручник. К.: КНЕУ, 2008

26. Рябенков О. В. Оптимізація витрат у системі фінансового контролінгу / : http://dspace.academy.sumy.ua/bitstream/123456789/4183/1/probl_persp_XIII_29_Riabankov.pdf

27. Семенюк, О. Н. Необхідність контролінгу як системи ефективного управління діяльністю підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. 2010. № 1. С. 56-60.

28. Сопко В. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: Навч. посіб. К.: КНЕУ. 2010. 526 с.

29. Стефаненко М. М. Застосування методологічного інструментарію контролінгу в фінансовому управлінні вітчизняних підприємств. Фінанси України. 2012. №5. С.143-147.

30. Терещенко С. І. Податок на прибуток. Фінанси України. 2011. № 4. С. 103-107.

31. Терещенко О. О. Трансфертне ціноутворення як інструмент контролінгу / О. О.Терещенко, Н. В. Волошанюк. Фінанси України. 2012. №5. С.127-131.

32. Угляренко О.М. Визначення оподатковуваного прибутку та його вплив на формування фінансових ресурсів підприємств. Фінанси України. 2010. №2. С. 94-100.

33. Фостолович В. А., Сімаков О. О. Місце управління витратами в сучасній системі управління підприємством. Економіка та держава. 2019. № 10. С. 36–45.

34. Фандель Г. Теорія виробництва і витрат. Пер. з нім.; За ред. М. Г. Грещака. Г. Фандель. К: Таксон, 2011. 436 с.

35. Фінанси підприємств: підручник. А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.; Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. 7-ме вид., без змін та допов. К.: КНЕУ, 2008. 552 с.

36. Фінанси (теоретичні основи): Підручник. М. В. Грідчіна, В. Б. Захожай, Л. Л. Осипчук та ін.; Під кер-вом і за наук. ред М. В. Грідчіної, В. Б. Захожая. К.:МАУП, 2012. 280 с.

37. Фінансова та аналітична звітність ПАТ «Калинівський машинобудівний завод» за 2015-2023 роки.

38. Череп А. В. Управління витратами суб'єктів господарювання. Ч. 1: Монографія. Х.: ВД «Інжек», 2006. 368 с.

39. Чижишин, О. П. Проблемні аспекти класифікації витрат підприємства. Економічний аналіз. 2010 . №6. С. 45-52

40. Чумаченко М. Напрями інвестиційної політики в промисловості / М.

Чумаченко. Економіка України. 2012. № 11. С. 11.

41. Чухліб О. А. Управлінські рішення щодо витрат у собівартості продукції. Фінанси України. 2011. № 2. С.129-137.

42. Шандова Н. В. Методичні аспекти організації управління витратами. Фінанси України. 2012. № 12. С.53-57.

43. Шевчук, К. Р. Контролінг у системі управління підприємством URL/
http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_3/10skv.pdf

44. Шеремет О. О. Фінансовий аналіз. навчальний посібник. К.: Кондор, 2009. 194 с.

45. Шмідт М. П. Впровадження і використання бюджетування в управлінні корпораціями машинобудування України/ М. П. Шмідт, Я. В. Кудря. Фінанси України. 2012. № 4. С.76-80.

46. Innovative Priorities for the Development of Integrated Forms of Entrepreneurship at the Regional Level Pohrishchuk, B., Nadvynychnyy, S., Dobizha, N., Shcherbych, V., Pohrishchuk, O. WSEAS Transactions on Environment and Development, 2023, 19, страницы 254–261.